

- આધ્યાત્મિક વિકાસની નવી જ ક્ષિતિજ ખોલતું ગુજરાતી માસિક છૂટક નકલ ₹-૦૦ વાર્ષિક લવાજમ દેશમાં રૂ. ૨૫-૦૦ આજીવન ૨૫૧-૦૦ વિદેશમાં વાર્ષિક રૂ. ૩૦૦-૦૦ (વિમાનથી) આજીવન ૩૦૦૦-૦૦
- સંસ્થાપક : પ. પૂ. યોગેશ્વરજી સર્વમંગલ ચે. ટ્રસ્ટ (રજી. અમદાવાદ).
 - તંત્રી-સંપાદક : શ્રી નારાયણ હ. જાની.
 - પ્રકાશન અને પ્રાપ્તિસ્થાન : 'અધ્યાત્મ' પ્લોટ નં. ૧૬૮૮ બી. સરદારનગર, ભાવનગર-૧. ફોન : ૨૫૬૫૮૧૧, ૨૫૬૦૬૪૮
 - ADHYATMA Email Address : adhyatma_editor@yahoo.co.in
 - You can know about Shree Mahatmaji & Shree Maa from Website "SWARGAROHAN.ORG"
 - અધ્યાત્મના સહાયક સ્વજનો : ૧. ડો. બી. જે. જાગણી, ૨. શ્રી ગોરધનભાઈ કલોલા(કલ્યાણ) અને ૩. શ્રી જયોત્સ્નાબેન બી. ત્રિવેદી.
 - તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક : નારાયણ હ. જાની.
 - મુદ્રણસ્થાન : રાધેશ્યામ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ૫૩/૫૪ સી-૧, બોરડીગેટ, ભાવનગર-૧. ફોન : ૩૨૮૦૫૦૭

★ લેખકોને નિમંત્રણ ★

- અધ્યાત્મમાં લેખો, ભજનો કે ગીતો મોકલાવવા લેખકોને નિમંત્રણ છે. અધ્યાત્મની ભાવનાને અનુરૂપ જ લેખો સ્વીકારવામાં આવશે.
- લખાણ કાગળની એક બાજુ ને સારા મોટા અક્ષરે લખેલું હોવું જરૂરી છે. બીજાં સામયિકોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ લેખોની નકલો ન મોકલાવવા વિનંતી છે.

★ અધ્યાત્મ અંગે સૂચનો ★

- ગ્રાહકોને ગ્રાહક નંબર સરનામા સાથે લખવામાં આવે છે તે નોંધી લેવો.
- 'અધ્યાત્મ' જો આપને ગમ્યું હોય તો આપના પરિચિત વર્ગમાં તેના ગ્રાહકો વધે તેવું આપ કરતાં રહેશો.
- 'અધ્યાત્મ' દર માસની ૧૭ તારીખે પ્રસિદ્ધ થશે. કોઈ કારણે એકાદ અઠવાડિયા સુધી અંક ન મળે તો સ્થાનિક ટપાલ કચેરીમાં તપાસ કર્યા પછી અત્રે જણાવવું. સિલિકમાં હશે તો જરૂર મોકલી આપશે.
- પત્રવ્યવહાર કરતી વખતે ગ્રાહક નંબર લખવાથી વધુ સરળતા રહેશે.
- 'અધ્યાત્મ' અંગે કોઈ સૂચનો કરવાના હોય તો નિઃસંકોચ કરવા અનુરોધ છે.
- દર મહિનાની તા. ૧૦ સુધીમાં જે ગ્રાહકોનાં નામ અત્રે મળી જશે, તેમને તા. ૧૭ મી એ અંક રવાના કરવામાં આવશે.

• You can know about Shree Mahatmaji & Shree Maa from Website "SWARGAROHAN.ORG"

✪ અનુક્રમણિકા ✪

વિચારોની શક્તિ	યોગેશ્વરજી	૩
શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત	મા સર્વેશ્વરી	૫
આપણા શ્રી બાબુભાઈ વ્હોરાને શ્રદ્ધાંજલિ	નારાયણ હ. જાની	૧૦
સભાન શાશ્વતી	પ્રો. તરલા દેસાઈ	૨૧
સમંદરને પેલે પાર	મા સર્વેશ્વરી	૨૮
રામચરિત માનસનું રસદર્શન-(૮)	નિર્ભયરામ કા. વૈષ્ણવ	૩૫
પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીની અમૃતવાણી		
પુરુષોત્તમયોગ	શ્રી યોગેશ્વરજી	૪૧
પોયાણું પાંગર્યું	મા સર્વેશ્વરી	૫૦
વનદેવી માની દેરીનું પુનઃનિર્માણ	જગુભાઈ મિસ્ત્રી	૫૬
સાધનાના પંથે	ઉન્મેષભાઈ મહેતા	૫૮
શ્રીવિષ્ણુસહસ્ર સમશ્લોકી	શ્રી યોગેશ્વરજી	૬૩

વિચારોની શક્તિ

યોગેશ્વરજી

એક માણસ માંદગીના વિચારો કર્યા કરતો. પોતે ખૂબ જ બીમાર છે. સંસારમાં સૌથી વધારે બીમાર છે, એવી ભાવનાઓનું સેવન કરતો. પરિણામે સ્વાસ્થ્યને ના સાચવી શકતો. વારંવાર માંદગીમાં અને કેટલીકવાર તો ભયંકર માંદગીમાં સપડાતો. દવા કરતો તોપણ દવાઓ એને લાગુ પડતી નહીં. એની પાસે અઢળક સંપત્તિ હતી તો પણ એનો ઉપભોગ એ નહોતો કરી શકતો. વિચારતો કે હું સંસારમાં સૌથી વધારે કંગાળ છું. મારી પાસે કશું જ નથી, મારે ઐશ્વર્ય મેળવવાની અને એને માટે મહેનત કરવાની આવશ્યકતા છે. એના અનેક મિત્રો અને સ્વજનો હોવા છતાં એ માનતો કે સંસારમાં મારું કોઈ જ નથી, હું એકલો જ છું, મારા જીવનમાં કશો રસકસ નથી. એવા વિપરીત વિચારોને લીધે એનું મુખમંડળ મ્હાન રહેતું, દિલ દુઃખી રહેતું, અને જીવનના રહાસઘા આનંદને અનુભવવાનું કાર્ય એને માટે આકાશ કુસુમ સમાન અશક્ય બની જતું. એની પડોશમાં રહેતો બીજો માણસ અભાવગ્રસ્ત હોવા છતાં પોતાને અભાવગ્રસ્ત માનવાને બદલે આનંદપૂર્વક જીવતો. એ પોતાને સુખી સમજતો અને પોતાની તથા બીજાની સુખાકારી અને શાંતિના સંકલ્પો કરતો. એનું શરીર કોઈવાર અસ્વસ્થ બનતું તોપણ એને અન્ય ઔષધની આવશ્યકતા ના પડતી. એનો આનંદી સ્વભાવ એને માટે ઔષધ બની જતો. એ વહેલી તકે સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત કરતો. પહેલો માણસ અકાળે વૃદ્ધ થઈ ગયેલો ત્યારે બીજો માણસ વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ યુવાન દેખાતો.

માનવના વિચારોની અસર એના મન તથા તન પર ગણી મોટી, શકવર્તી પડે છે. માટે તો કહ્યું છે કે માનવ જેવા વિચારો કરે છે તેવો બને છે. વિચારો એનો ઘાટ ઘડે છે. એને સુધારે છે ને બગાડે છે. આનંદ આપે છે અને શોકમાં ધકેલે છે. સ્વસ્થ રાખે છે અને અસ્વસ્થ બનાવે છે. આજે માનવ જેવો છે એવો એના ભૂતકાળના ભાવો, વિચારો, સંકલ્પોને લીધે છે, અને ભવિષ્યમાં જેવો બનવા માગશે એવો એના વર્તમાનકાળના ભાવો, વિચારો, સંકલ્પોને અનુસરીને એમને અનુરૂપ બની શકશે. વિચારો, ભાવો તથા સંકલ્પોમાં ધાર્યા કરતાં ઘણી મોટી સક્યતાને શક્તિ સમાયેલી છે. એ દ્વારા માનવ પોતાની કાયાપલટ કરવાની સાથે સાથે એથી આગળ વધીને બીજાની પણ કાયાપલટ કરી શકે છે. વૈદિક ઋષિવરે કહ્યું છે કે મારું મન પવિત્ર કલ્યાણકારક, હિંસક નહીં પરંતુ અહિંસક. દ્વેષયુક્ત નહીં પરંતુ પ્રેમપૂર્ણ, ભંજનાત્મક નહીં પરંતુ મંડનાત્મક ભાવો અને વિચારોથી સંપન્ન થાવ. તન્મે મનઃ શિવસંકલ્પમસ્તુ. એ કથનમાં ઘણો મોટો, સર્વોપયોગી, સૂચિતાર્થ સમાયેલો છે. આપણે એનો લાભ લઈએ.

(આકાશવાણીના સૌજન્યથી)

વરદ હસ્ત પ્રભુ તમારો, સદાય રહેજો જીવન સહારો
—મા સર્વેશ્વરી

વર્ષ : ૨૮ જૂન—૨૦૦૭ અંક ૯

શ્રી યોગેશ્વર કથામૃત

—મા સર્વેશ્વરી

તા. ૨૬-૧૨-૮૧ શનિવાર, માગસર વદ અમાસ, વિ. સં.
૨૦૩૮, સ્થળ : સાન્ટાએના, કેલીફોર્નિયા, અમેરિકા.

આજે પણ દરરોજની જેમ નિયમિત ક્રમ રહ્યો. આજે ભોજનમાં ખીચડી, શાક બનાવ્યાં હતાં. પૂ. શ્રી પોણા બાર વાગ્યે સામેના સ્થાનમાં આવે છે.

સેકામેન્ટોથી આવેલા ભાઈ આજે પણ પ્રશ્નો શરૂ કરે છે.

પ્રશ્ન : સહજ આત્મસ્વરૂપ પરમગુરુના મંત્રની માળા કરીએ છીએ એનો અર્થ સમજાવશો.

પૂ. શ્રી : આની વિસ્તૃત ચર્ચા થઈ ગઈ છે. સહજ આત્માનું જે સ્વરૂપ છે તે ગુરુ છે.

પૂ. શ્રીએ એ વાત વિસ્તારથી ફરી સમજાવી પણ નોંધ પોથીમાં એની નોંધ આવી ગઈ છે જેથી અહીં ન કરી.

પ્રશ્ન : પરમ ગુરુ નિર્ગ્રન્થ સર્વજ્ઞ દેવ એટલે શું?

પૂ. શ્રી : રાગ, દ્વેષ, કામ, ક્રોધ, આસક્તિ એ ગ્રંથિ છે. ગાંઠ છે. તે ગાંઠ જન્મો જન્મ ચાલે. કેટલીક સારી ગાંઠો પણ છે. મિત્રતાની, પ્રેમની, સેવાભાવની ગાંઠો છે. ખરાબ ગાંઠ-માંથી સારી ગાંઠ બાંધતા શીખો. પહેલાં સંસારની ગાંઠ હોય તેને બદલે સંતોની ગાંઠ રાખો. પછી તે સારી ગાંઠ પણ તોડો. ખરાબ ગાંઠમાંથી સારી ગાંઠ ને સારી ગાંઠમાંથી પણ મુક્તિ. બાલાશંકર કંથારિયાએ સરસ ગાયું છે;

‘ન સારા કે નઠારાની જરાયે સંગતે રહેજે.’

અહીં સારા નથી તે એટલે કે નઠારા અથવા સારા કે ખરાબ બંનેની સંગતે ના રહેજો. એવો અર્થ લઈ શકાય. સંતોનો સંગ સંત થવાની પ્રેરણા લેવા માટે છે. પણ આપણે અમસ્તા જ એમની પાસે જઈને બેસી રહીએ તે શું કામનું? સારું છે, પણ તેની પણ આસક્તિ નહીં રાખો. સારી કે ખરાબ બધી જ ગાંઠ-માંથી છૂટા થઈ જાઓ. કોઈને તમારા માનશો જ નહીં. કોઈને શત્રુ માનો એના કરતાં મિત્ર માનો અને સૌથી શ્રેષ્ઠ મિત્ર પ્રભુને જ માનો.

ગ્રંથિ રહિત અવસ્થા. ગ્રંથિ વિનાના સર્વજ્ઞ દેવ તે જ આપણા ગુરુ છે.

પ્રશ્ન : આતમ ભાવના ભાવતા જીવ લહે કેવળ જ્ઞાન રે, એટલે શું?

પૂ. શ્રીએ એ વાત અગાઉ પણ સમજાવી હતી જેથી અહીં તેની નોંધ ન કરી. પૂ. શ્રીએ કહ્યું, ‘આ ત્રણે મંત્રો જપના નથી ચિંતન કરવાના, જીવનમાં ઉતારવાના છે. શાંતિથી વિચારો શું કરવાનું છે તે વિચારો. ચિંતન કરતાં કરતાં દેહાતીત બનો.’

અમે દશરથાયલ પર્વત પર તપ કરતા ત્યારે કલાકો સુધી દેહભાન રહેતું જ નહીં. ખાવાનું તૈયાર કરી શ્રી ચંપકભાઈ અમારી સાથે રહેતા તે બેસી જ રહેતા. એવી એ દેહાતીત દશા હતી.’

બીજી પણ થોડી વાતો કરી. એક વાગી ગયો છતાં પૂ. શ્રીએ બે ભજનો ગવડાવ્યાં. (૧) રાધા કરે કૃષ્ણને યાદ (‘પ્રસાદ’ ભજન સંગ્રહ), (૨) છૂટા પડી શકો તો.. વળી સર્વેશ્વરી પાસે પણ એક ભજન ગવડાવ્યું—‘અશરણ શરણ તમે છો સાચે, આવ્યો છું શરણે.’ ભજન બાદ સૌ છૂટા પડ્યા. પૂ. શ્રી સાથે ભોજન લીધું. આજે પૂ. શ્રીએ ખીચડી ને દૂધ જ લીધું.

આજે થોડું કામ હતું જેથી બહાર જવાનું બન્યું. પૂ. શ્રીએ કહ્યું, ‘આ રીતે કામ તો બીજાને પણ સોંપી શકાય. જાતે ન જવાનું હોય તો તમારો સમય ન બગડે. તમારે મનોબળ મજબૂત રાખવું જોઈએ.’

બહારથી આવીને નોંધ લેખન કર્યું. ત્યાર બાદ સાંજે શ્રી સુરેશભાઈને કેનેડા ફોનથી મળી લીધું. તેમને ખૂબ જ આનંદ થયો. આજે ધ્યાનની બેઠક ન રાખતાં સેકામેન્ટોથી આવેલા ભાઈ પોતે ધ્યાનની ચોક્કસ પદ્ધતિ પૂ. શ્રી પાસે શીખે છે. પૂ. શ્રી તેઓ જે મંત્ર બોલે છે ‘સહજાત્મ સ્વરૂપ પરમગુરુ’ એટલે પરમાત્મા. ધ્યાનમાં પૂર્ણચંદ્રને યાદ કરો. તે તમારા કપાળ ઉપર આત્મારૂપે જોવાનો પ્રયત્ન કરો. પાંચ મિનિટ એ રીતે ધ્યાન કરી જુઓ.’ તે ભાઈ ધ્યાનમાં બેસે છે.

આજે પૂ. શ્રીની કેનેડામાં ઉતારેલી મુવી ફિલ્મ જોવાનો કાર્યક્રમ હોવાથી થોડી જ વારમાં સામેના ભાગમાં જવાનું બન્યું. મુવી ફિલ્મ જોવાનું બન્યું. જેમાં નવ વાગી ગયા. ખૂબ

સરસ તે ઉતરી હતી. જેમાં કેનેડા એરપોર્ટ ઉપર ઉતર્યા—ઘરે જવાનું બન્યું, ત્યાં પૂજન થયું. શ્રી અશોકભાઈને ત્યાંનું પ્રવચન—ટેલીવીઝન ઉપરનો કાર્યક્રમ અને એરપોર્ટ ઉપરથી અમેરિકા આવવા વિદાય થયા—એ વિષયની બોલતી ચાલતી રંગીન ફિલ્મ જોઈ ખૂબ આનંદ થયો. શ્રી સુરેશભાઈનો ભવ્ય પુરુષાર્થ ધન્યવાદને પાત્ર હતો.

મુવી ફિલ્મ જોયા પછી સૌને પૂ. શ્રીએ શ્રી સુરેશભાઈ અને વિમળાબેનનો પરિચય આપ્યો. વિગતવાર વાતો કરતાં કહ્યું : ‘સુરેશ નાનો હતો ત્યારથી અમને જાણે. એમનું લગ્ન મારા કહેવાથી થયેલું. એ છોકરી તો રત્ન નીકળી. સુખી છે. અને મુવી ફિલ્મ ઉતારનાર મુસ્લીમભાઈ શ્રીખાનની ભાવના કેવી! તે કહે, તમારા મહાત્મા ને અમારા પયગંબર એક જ છે. જ્યારે પણ મુવી ઉતારવાની હોય ત્યારે તે ભાઈ હાજર જ રહ્યા.’ એ પછી એક પ્રશ્ન પૂછાયો.

પ્રશ્ન : સાચા સંતોને શી રીતે ઓળખવા?

પૂ. શ્રીએ જવાબ આપતા કહ્યું : સાચા સંતોને ઓળખવા થોડી દૃષ્ટિ જોઈએ. જે સંતમાં શાંતિ હોય. સંસારની પ્રીતિ કરતાં ભગવાનની પ્રીતિ હોય, વધારે ભાગનો સમય તે પ્રભુ માટે ગાળતા હોય, ખોટો દંભ ન હોય, અહંકાર ન હોય અને વૈષ્ણવજનનાં જે લક્ષણો છે તે લક્ષણથી સંપન્ન હોય. તેવા સંતોને ઓળખવાની શક્તિ પણ પ્રભુ આપે.

‘સકલ પદારથ હૈ જગ માંહી, કર્મ હીન નર પાવત નાહી.’

બધા જ પદાર્થો જગતમાં તો છે. પુરુષાર્થ કરે, એવી ઈચ્છા કરે તો તેને સાચા સંત પણ મળી જ જાય.

કેનેડામાં એક સુરેશભાઈ પરીખ મળ્યા. તે કહે, મારે

જૂન : ૨૦૦૭

૯

સંન્યાસ લેવો છે. અમે કહ્યું, મનના સંન્યાસી થાઓ. અમારી સાથે રહેવાની ઈચ્છા હતી. અમે કહ્યું, ઘરમાં રહીને ભક્તિ કરો, સેવા કરો. એવા એવા કોઈ કોઈ આત્માઓ મળી જાય છે ત્યારે એમ થાય કે પરદેશમાં પ્રભુ એટલે જ લાવતો હશે.

વાતો પૂરી થતાં સર્વેશ્વરીએ નવા લખેલા બે ભજનો ગાયાં. (૧) હરિ તારા નામની ચૂંદડી મેં ધારી રે... (૨) વ્યથા વિરહની રે, વ્હાલા તારી વાટમાં રે લોલ... ભજનો બાદ સૌ પ્રણામ કરી છૂટા પડ્યા. શ્રી હીરાભાઈ મુવી કેસેટની કોપી કઢાવવા તે કેસેટ પોતાને માટે લઈ ગયા.

પૂ. શ્રીએ દૂધ, મમરા વગેરે લઈ આરામ કર્યો. આજે મુવી ફિલ્મ ખૂબ સરસ રીતે જોવા મળી. અદ્યતન સાધનોથી સ્મૃતિનું સર્વશ્રેષ્ઠ જતન એ રીતે થઈ શકે છે. ભારતમાં એ રીતે પૂ. શ્રીની હાલતી ચાલતી ફિલ્મ ઉતારવામાં આવે તો એક સુખદ સંભારણુ બની રહે. ફોટાઓની સ્મૃતિ પણ ઉત્તમ છે. મહા-પુરુષોના જીવન ને કાર્ય એ રીતે પણ પ્રેરક બની રહે છે.

હરિ:ૐ

(ક્રમશઃ)

હૃદયને વધારે વધારે ભક્તિભાવવાળું ને પવિત્ર કરતા રહેવું. અંતર્મુખવૃત્તિ વધાર્યા કરવી. હૃદયના ઊછાળા અંતર્મુખપણામાં પરિણામ પમાડ્યા કરવા. મહાપુણ્યનો પરિપાક થતાં ઈચ્છિત-નો લાભ થશે.

મનોવૃત્તિને શોધી તેને સંસ્કારી કરતાં રહેશો, ને હૃદયને નવા નવા ભાવથી રંગ્યા કરશો. અંતઃકરણની સ્થૂલતા ક્રમથી ઘટાડી તેની સૂક્ષ્મકળા વધાર્યા કરશો. —નાથભગવાન

૧૦

અધ્યાત્મ

આપણા શ્રી બાબુભાઈ વ્હોરાને શ્રદ્ધાંજલિ

સંકલન : નારાયણ હ. જાની

મનુષ્યજીવનમાં કોઈ શાશ્વત નથી. માણસની ભલેને ઘણું જીવવાની ઈચ્છા હોય, છતાં વય થતાં શરીર જ સાથ નથી આપતું; પરંતુ જે માણસ પ્રભુએ આપેલ જીવન સરસ રીતે જીવ્યા હોય, તેને જીવનમાં પોતાને સોંપાયેલ કર્તવ્ય સરસ રીતે બજાવ્યાનો સંપૂર્ણ સંતોષ હોય, તેના અંતિમ દિવસો પણ પૂર્ણ શાન્તિવાળા જ હોય છે. આપણા શ્રી બાબુભાઈ વ્હોરા પણ એવા જ એક વ્યક્તિ હતા. ૮૩ વર્ષનું સ્વસ્થ આયુષ્ય ભોગવી-ને તા. ૨૧ મે—૨૦૦૭ ને સોમવારે તેઓશ્રીએ આપણી વચ્ચેથી વિદાય લઈ, કેલાસવાસી થયા. અમે કેલાસવાસી શબ્દ ખાસ હેતુથી વાપર્યો છે. કારણ કે શ્રી બાબુભાઈ જીવનભર ભગવાન શંકરના ઉપાસક, સમર્થેશ્વર મહાદેવમાં પૂજા માટે અમદાવાદમાં હોય ત્યારે સવારે નિયમિત જનાર સંનિષ્ઠ ભક્ત એટલે ભગવાન શંકર પણ પોતાના આ ભક્તને પોતાના ધામ—કેલાસમાં જ લઈ જાયને! એમ માનવામાં કશું અનુચિત નથી.

બીજી એક અસામાન્ય ઘટના એ કહેવાય કે શ્રી બાબુભાઈ-એ પોતાના ભૌતિક દેહનો પરિત્યાગ જે દિવસે કર્યો તે જ દિવસે અને તે જ વારે એમનાં ધર્મપત્ની શ્રી મધુબેને પણ ૧૯૯૮ માં તા. ૨૧—મે ને સોમવારે પોતાનો દેહ છોડેલો. એવું લાગે કે આ દંપતીએ પોતાની ભૌતિક વિદાય માટે પણ શું એક જ તારીખ વાર, મહિનાની પસંદગી કરી રાખી હશે? ભગવાન જાણે! છતાં એ ઘટના ઘટી એ એક હકીકત બની રહી. શ્રી મધુબેનની વિદાય પછી એમને મદદરૂપ થવાની જવાબદારી દીકરી જયશ્રીબેને સંભાળી લીધી. તે શ્રી બાબુ-

ભાઈના અંતિમ દિવસ સુધી સંભાળી.

શ્રી બાબુભાઈ એટલે શ્રી યોગેશ્વર પરિવારના સદા માટેના આદરણીય સન્માનનીય વ્યક્તિ કારણ કે જે સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટના આશ્રયે પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરી લોકહિતની પારવગરની પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યાં છે, તેનો પાયો નાંખવાનો યશ શ્રી બાબુભાઈને જાય છે. પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીને જ્યારે લાગ્યું કે પોતાની જનહિતની પ્રવૃત્તિઓનો વ્યાપ વધારવા માટે કોઈ વ્યવસ્થિત સંસ્થા હોય તો સારું, તે સમયે જ પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીની દોરવણી નીચે શ્રી બાબુભાઈએ આ કાર્ય ઉપાડી લઈ શ્રી સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની નોંધણી કરાવી દીધી—જેમાં શ્રી શાન્તિભાઈ કનેરિયાનો આર્થિક સહયોગ સાંપડ્યો.

શ્રી બાબુભાઈ ભલે એક ભક્તહૃદય, સરળ સાધક હોય, પરંતુ તેઓ સ્વભાવે એક શ્રેષ્ઠ કર્મવીર. નિઃસ્વાર્થભાવે કામ કરવાનો એમને આનંદ અને તેમના સ્વભાવને પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીના પરિચય અને સહવાસે આધ્યાત્મિક ઝોક મળ્યો. તેથી તેમની બધી જ શક્તિ પૂ. શ્રીનાં આધ્યાત્મિક કામ કરવા તરફ વળી, આ બધી આધ્યાત્મિક પ્રવૃત્તિઓ માટે જે દોડાદોડ કરવી પડતી. તે શ્રી બાબુભાઈ તેમની સાયકલ ઉપર જ કરતા. તેઓને પોતાની ૮૧ વર્ષની જૈફ વય સુધી આ દ્વિચક્રી—સાયકલનો સાથ મળતો રહ્યો. કેવું અદ્ભુત કહેવાય!

એ સાચું છે કે છેલ્લાં ત્રણેક વર્ષથી શ્રી બાબુભાઈએ બધી પ્રવૃત્તિઓમાંથી વિરામ લઈ લીધેલો. તેઓ પોતાની આંતરિક સ્વસ્થતામાં ડૂબેલા રહેતા.

શ્રી બાબુભાઈના ગુણો અને સ્વભાવનું દર્શન તેમનાં દીકરી વત્સલબેને કરાવેલું તેનું સ્મરણ કરીએ.

૧. કરકસર, સાદાઈ, સ્નેહ : મારા પિતાજીની કરકસરતા

અને સાદગી આગવા ગુણ છે. આ ગુણો ક્યાંથી આવ્યા? પિતાજીના પિતા નર્મદા નદીમાં ડૂબી ગયા હતા, ત્યારે પિતાજીની ઉંમર ૬ માસની હતી. એટલે તેમના મામાને ઘેર ઉછેર થયો. સંયુક્ત કુટુંબ હતું એટલે તેમના મામાને ઘેર ઉછેર થયો. સંયુક્ત કુટુંબ હતું એટલે સાદાઈને કરકસરના ગુણો ખીલી ઉઠ્યા. મોસાળમાં તેઓ મોટા પુત્ર હોવાથી (૧૩ ભાઈ બહેનોમાં), તેમનું ઉચેરું અને માનભર્યું સ્થાન હતું. તેમને ડોક્ટર બનવાની ઈચ્છા હતી, પણ બીજા પર આર્થિક પરિસ્થિતિનો આધાર હોવાથી તેઓ સ્નાતક થઈ શક્યા. અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન ઘણું સારું. અમારી ભત્રીજી પંજનને અંગ્રેજીનાં ભાષણો માટે માર્ગદર્શન આપતા. મને પણ બી. એડ, ને એમ.એડ,ના અભ્યાસમાં ઉપયોગી થયા હતા. મને ડોક્ટર બનાવવાની ઈચ્છા હતી. હું ડોક્ટર થઈ શકી નહીં. પણ મારા ભાઈને ડોક્ટર બનાવવા માટે ઘણી જહેમત ઊઠાવી. ઘરના સભ્યોને ભણાવવા માટે ખૂબ જ સજાગ હતા. અમે દીકરીઓ છીએ એવું ક્યારેય ન લાગવા દે. દીકરાની માફક ઉછેર કરે. ‘પહેલા ભણો પછી જ ઘરનાં બીજાં કામ કરો.’ એવો આગ્રહ રાખે. મારા પ્રત્યે અપાર સ્નેહ અને મને પણ તેમના પર એટલો જ સ્નેહ. એટલે તેઓ બીમાર પડે તો મને ખૂબ દુઃખ થતું. મારા પ્રત્યે તેમની આંખમાં ખૂબ સ્નેહ. એટલે ઘરના બીજા સભ્યો માટે મીઠી ઈર્ષાનું પાત્ર બની જતી.

૨. નિયમિતતા : નોકરી કરવામાં ખૂબ નિયમિત રહેતા. સેવાકીય કામો પણ કરતા. સંન્યાસ આશ્રમમાં નિયમિત રીતે પ્રવચન સાંભળતા. સર્વમંગલ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ, સહકારી મંડળી વગેરેમાં પણ નિયમિત રીતે સેવા કરતા. નિયમિતતાના ભોગે નિષ્ઠા ક્યારેય ન ગુમાવે.

૩. પ્રામાણિકતા : તેઓ ખૂબ પ્રામાણિક. તેમના સાથીઓ

ઘણાં પૈસાવાળા થયા છતાં પણ તેઓએ ક્યારેય અપ્રમાણિક બની પૈસા બનાવ્યા નહીં. સહકારી મંડળીના વહીવટમાં ક્યારેય નિયમોમાં બાંધછોડ કરી નહીં. એક વખત તેઓએ મને પ્રામાણિકતાનો લિખિત એવોર્ડ સાથેનો પત્ર પણ બતાવ્યો. ઘણા સમય પહેલાં આ એવોર્ડ એક સંસ્થા તરફથી મળેલો. જર્જરિત હાલતમાં આ પત્ર છે, છતાં પણ તેમણે સાચવી રાખેલો.

૪. ખાવાનો શોખ : તેમને ખાવાનો શોખ ઘણો. ફરસાણ, અથાણાં, કચુંબર વગેરે અચૂકપણે જોઈએ. ગરમાગરમ ખાવાનું ગમે. હું પિતાજીની સાથે જ જમું. આઈસ્ક્રીમના ઘણા શોખીન.

૫. શિસ્તના આગ્રહી : ઘરમાં સાંજે સાત વાગ્યે તો બધા સભ્યોએ આવી જ જવાનું, સાથે સાંજનું ભોજન લેવાનું. કોઈ મોડા આવે તો ખીજાય નહીં, પણ બોલવાનું બંધ કરી દે, અબોલ થઈ જાય એટલે અમને ખબર પડે કે તેઓને અમારું મોડું આવવું ગમ્યું નથી.

૬. પારિવારિક સ્નેહ : ‘મારા પતિને બ્લડ કેન્સર થયેલું. મુંબઈની ટાટા હોસ્પિટલમાં દાખલ કર્યા. મારા પિતાજી રાત્રે હોસ્પિટલમાં બાંકડા પર સૂઈ જતા. કંઈ ખાય પણ નહીં. તેમના હૃદયમાં એ જ ભાવના કે હું મારા જમાઈને બધું વેચી દેવું પડે તો વેચીને પણ સારા કરું.’ હું શુક્રવારે નકોરડો ઉપવાસ કરતી. મને પૂઝા ખૂબ ભાવે. એટલે મારા માટે સાંજે જયશ્રીબેન પાસે પૂઝા તૈયાર કરાવી મારા લંચબોક્સમાં મૂકાવે, ને હું બહારગામ નોકરી કરવા જતી ત્યારે તે લઈ જતી.

૭. દેઢ મનોબળ સાથે નિષ્ઠા : ગવર્નમેન્ટ કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટીના મંત્રીના હોદ્દાપર સેવાઓ આપતા. અમારું ઘર સી. જી. રોડ પર છે. અમદાવાદનો આ વિસ્તાર ખૂબ મોંઘો છે. અમારા ફાઈનું ઘર પણ આ વિસ્તારમાં હતું.

તેઓએ વેચવા કાઢ્યું. નિયમ પ્રમાણે ૫% રકમ સોસાયટીમાં જમા કરાવવી પડે. આ નિયમ પણ ફાઈને લાગુ પાડ્યો. એક બિલ્ડરદ્વારા મારા પિતાજીને એક બિલ્ડિંગના બાંધકામનો વિરોધ ન કરવા માટે ખૂનની ધમકી પણ આપેલી છતાં પણ કહ્યું કે, ‘મને ડર નથી. હું માનું છું તે કરીશ જ.’ સોસાયટીની કારો-બારીની બેઠકમાં મારા પિતાજીના નિયમ પાલનના આગ્રહને કારણે પસ્તાળ પડે પણ વિચલિત ન થાય.

૮. સ્થિતપ્રજ્ઞતા : ‘મારી માતાનું મૃત્યુ થયું ત્યારે સહેજ પણ વિચલિત થયા નહીં. દુઃખની અસર પણ પ્રદર્શિત ન કરે. મારા બા હાલ નથી, છતાં પણ જયશ્રીબેને મારા પિતાજીની ખૂબ સેવા કરી અને મારા બંને ભાઈઓએ પણ એટલી જ સેવા કરી.’

૯. દીર્ઘદૃષ્ટિ : ‘કરકસર કરીને પૈસા ભેગા કરે. પ્રવાસમાં જઈએ ત્યારે પણ કરકસર કરે. ૧૯૫૦ માં ચારઆને (૨૫ પૈસે) વાર ૫૦૦ વાર જમીન ખરીદી. તેના પર બંગલો બનાવ્યો. હાલ તે પ્લોટની કિંમત ઘણી થાય. કુટુંબની સુખા-કારી માટે આવી દીર્ઘદૃષ્ટિ હતી.’

૧૦. સ્વાશ્રયી જીવન : મારા પિતાજીની બદલી વડોદરામાં થઈ. જાતે રસોઈ બનાવી લે. ભાખરી ને શાક બનાવતા આવડે. વાસણ પણ જાતે સાફ કરે. એક વખત બાથરૂમમાં વાસણ સાફ કરતા હતા ત્યારે દરવાજે એક ભાઈ આવ્યા ને કહ્યું કે ‘બાબુભાઈ છે? તો બાબુભાઈ કહે કે બાથરૂમમાં રામો (નોકર) વાસણ સાફ કરે છે. બાબુભાઈ બહાર ગયા છે.’ આવી રમૂજ કરીને પણ સ્વાશ્રયી રહે.

૫. પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરીએ આજથી ૨૭ વર્ષ પહેલાં શ્રી બાબુભાઈને સેવામૂર્તિનું બીરૂદ આપેલું તે આજે પણ કેવું યથાર્થ

છે, તેની પ્રતીતિ થાય છે. પૂ. માના શબ્દોમાં જ તે જોઈએ.

નિવૃત્ત સરકારી અમલદાર. ખાદીનો સાદો વેશ. શાંત ગંભીર મુખ. મૂંગે મોઢે કોઈનું પણ કામ સેવાભાવે કરી છૂટવાની ભાવના. માન, પ્રશંસા કે પદની અપેક્ષા નહીં. થાક, આળસ, કંટાળાનું તો નામનિશાન નહીં. ૬૬ વર્ષની મોટી ઉંમરે પણ યુવાનોને શરમાવે એવો ઉત્સાહ—નવી નવી સેવાની પ્રવૃત્તિઓ કર્યે જ જવાનો સ્વભાવ અને પૂ. શ્રી યોગેશ્વર જેવા સમર્થ મહાપુરુષની તન, મન, ધનથી સેવા કરવાનો જ જેમનો જીવનમંત્ર હોય એવા એક વ્યક્તિવિશેષના પરિચયમાં હમણાં જ સવિશેષ આવવાનું બન્યું. ત્યારે મને લાગ્યું કે સાચે જ એ અમદાવાદનું મહામૂલું છતાં છૂપું રત્ન છે. એમનું શુભ નામ શ્રી બાબુભાઈ વોરા.

શ્રી બાબુભાઈ અમદાવાદમાં ૪૦ વર્ષોથી રહે છે, છતાં હજી તો ત્રણેક વરસ ઉપર જેમણે પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીનાં પ્રવચનો સાંભળ્યાં, અને દિવ્ય જીવન સંઘે ફરી એ પ્રવચનો ગોઠવવાની અશક્તિ દર્શાવી ત્યારે એ સત્સંગને લોકકલ્યાણ-અર્થે પણ ચાલુ રાખવા એકલે હાથે જ પૂ. શ્રીનાં પ્રવચનો ગોઠવવાની ભાવના એમના મનમાં જાગી. સાચે જ, એમણે એકલે હાથે ૧૯૭૭ ના મે માસમાં પ્રથમ વાર સ્વતંત્ર રીતે સમર્થેશ્વર મહાદેવમાં પ્રવચનો ગોઠવ્યાં : ત્યારથી અત્યારસુધી વરસમાં બે વાર નિયમિત રીતે એ પ્રવચનો ગોઠવાયા જ કરે છે. પ્રથમ વારનાં પ્રવચનોની સાથે જ એમણે પૂ. શ્રીની પ્રેરણાથી એક ધ્યાનકેન્દ્ર સમર્થેશ્વર મહાદેવમાં શરૂ કર્યું. એ એક ધ્યાનકેન્દ્રની પ્રવૃત્તિ આજે તો વિકાસક્રમ કરીને પાંચ પાંચ ધ્યાનકેન્દ્રો સુધી પહોંચી ગઈ છે! એ જ અરસામાં મહાત્મા યોગેશ્વર ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટની સ્થાપના પણ એમના સહકારથી થઈ. કોઈ પણ જાતના અનુભવવિના કોઈ પણ શિબિરમાં

ભાગ લીધાવિના, પૂ. શ્રીના સાંનિધ્યે યોજાતી છટ્ટી ધ્યાન-સાધના શિબિર અમદાવાદને આંગણે જ થાય એવી એમણે જ હિંમત કરી. એમને કોઈકે પૂછ્યું કે, “તમને શિબિરનો તો અનુભવ નથી, તો તમે શિબિર કેવી રીતે કરી શકશો?” તેમણે નમ્રતાપૂર્વક શ્રદ્ધાભક્તિ સાથે જવાબ આપ્યો કે, “યોગેશ્વરજીની કૃપાથી સર્વપ્રકારની અનુકૂળતાઓ થઈ રહેશે અને શિબિર સફળ થશે જ.” એ શબ્દોમાં એમની શ્રદ્ધાનો રણકો વરતાતો હતો. અને સાચે જ શિબિર સફળ થઈ. એ રીતે એમની શ્રદ્ધાભક્તિ વધતી જ રહી.

પૂ. શ્રીના પરદેશ પ્રવાસના પ્રથમ વિદાય સમારંભ અને ફરી ભારત આવ્યા ત્યારે પ્રથમ સત્કાર સમારંભ યોજવાનો યશ પણ એમને જ ફાળે જાય છે. ગુરુપૂર્ણિમાના પવિત્ર પ્રસંગે પૂ. શ્રી વરસોથી હિમાલય જ હોય છે. પરંતુ તે વરસે પ્રથમ વાર પૂ. શ્રી અમદાવાદ હોઈ, ૧૯૭૮ નો ગુરુપૂર્ણિમાનો પ્રથમ જાહેર ઉત્સવ યોજવાનું ઉત્તમકાર્ય પણ એમણે જ કર્યું. આમ એક પછી એક પ્રવૃત્તિના પ્રેરક, સર્જક અને આધારસ્તંભ બાબુભાઈ જ બની ગયા.

૧૯૭૮ ની સાતમી ધ્યાનસાધના શિબિર મોરબીમાં થઈ, ત્યાં બાબુભાઈએ સાધક તરીકે ભાગ લીધો. શિબિર પછી તરત જ અમદાવાદમાં પૂ. શ્રીનાં પ્રવચનો હોવાથી, મને પણ પૂ. શ્રી સાથે અમદાવાદ આવવાનું ખાસ આમંત્રણ આપ્યું. અને પ્રથમ વાર અમદાવાદમાં પૂ. શ્રીનો અલગ ઉતારો ગોઠવવાની નૈતિક હિંમત પણ એમણે જ કરી.

એમની સેવાના મંગલમય મંદિરના ઘુમ્મટ ઉપર સુવર્ણ કળશ ચઢાવે એવો પ્રસંગ એ પછી બન્યો. તારીખ ૮-૧૧-૭૯ ના રોજ પૂ. શ્રીનાં પ્રવચનો પૂરાં થયાં, બીજે જ દિવસે પૂ. શ્રી હૃદયરોગના પ્રથમ હુમલાનો ભોગ બન્યા ત્યારે પણ

તરત જ, ડોક્ટરી તપાસ કરાવવાની ને વિવેકાનંદ હોસ્પિટલમાં ખસેડવાની પ્રવૃત્તિ પણ બાબુભાઈએ જ પ્રેમપૂર્વક ઉપાડી લીધી. તે જ રાતે એક નાનકડી શેતરંજી લઈને સૂવા માટે હોસ્પિટલમાં પણ આવી પહોંચ્યા. પલંગ હોવા છતાં નીચે જ સૂવાનો આગ્રહ તેમણે ચાલુ રાખ્યો. એવી એમની સાદાઈ.

તા. ૧૫-૧૧-'૭૮ ની મોડી રાતે પૂ. શ્રીને બીજો હુમલો થયાની જાણ થતાં, તુરત જ પોતાના ડોક્ટરપુત્રને લઈને આવી પહોંચ્યા. શહેરના સર્વશ્રેષ્ઠ ડોક્ટરોને તાત્કાલિક બોલાવી ઉત્તમ સારવાર કરાવી; અને તે જ દિવસથી પૂ. શ્રીની તથા સાથે સેવા કરનારાઓની ભોજનની વ્યવસ્થાનો ભાર પણ સ્વેચ્છાએ સેવાભાવે ખૂબ આગ્રહ કરીને એમણે ઉપાડી લીધો.

પ્રસંગો ખૂબ નાના હોય છે; પણ એમાંથી વ્યક્તિના ચારિત્ર્ય અને ગુણોનું દર્શન થતું હોય છે. એવા કેટલાક પ્રસંગો જોવા મળ્યા.

એમની અગમચેતી તો જુઓ! તા. ૭-૧૨-'૭૮ ના રોજ પૂ. શ્રીને હોસ્પિટલમાંથી રજા મળી ત્યારે પણ એમણે જ અમદાવાદ જેવા શહેરના શાંત વિસ્તારમાં મળવો અતિમુશ્કેલ એવો ચારૂલ ફ્લેટ પૂ. શ્રીના આરામ માટે મેળવી લીધો! અને ત્યાં પણ પૂ. શ્રીના મેડિકલ ચેક-અપ માટે પૂરતું ધ્યાન આપવા નિયમિત ડોક્ટરી તપાસની વ્યવસ્થા અને જરૂર પડ્યે મોટા કન્સલટન્ટોની વ્યવસ્થા પણ આ વ્યક્તિવિશેષે ગોઠવી રાખેલી.

પૂ. શ્રીની માંદગી પહેલાં જ બાબુભાઈએ પોતાના સંચાલન હેઠળ બાર જ્યોતિર્લિંગોની યાત્રાનું આયોજન કર્યું હતું. પરંતુ પૂ. શ્રીની માંદગીને કારણે આર્થિક નુકસાન વેઠીને પણ એમણે એ યાત્રા બંધ રાખી. એ અંગે વાત નીકળતાં બાબુભાઈએ કહ્યું, “આ પણ (પૂ. શ્રીની સેવા) યાત્રા જ છે ને! સ્વામીજી સારા થઈ જાય પછી યાત્રાએ ક્યાં નથી જવાતું?” કેવી ઉમદા લાગણી!

આટલી મોટી ઉંમરે પણ પોતાનો ગમે તેવો વજનદાર સામાન પણ શ્રી બાબુભાઈ જાતે જ ઊંચકવાનો આગ્રહ રાખે, હોસ્પિટલમાં લીફ્ટની સગવડ છતાં કદી રાહ ન જોતાં ત્રણ-ત્રણ દાદર સામાન સાથે જ ચઢી જવા જેટલી તન્દુરસ્તી. ધ્યાન-કેન્દ્રો કે પ્રવચનસ્થળોએ પાથરણાં પાથરવાં, કે ઝાડુ કાઢી નાંખવું, કે માઈક ગોઠવવાનું કામ કરવામાં જરા પણ ખચકાટ કે નાનમ ન અનુભવે. પોતાના સહકાર્યકર્તાઓ કે સમક્ષ કોઈ પણ આવે તો, પોતાની બેઠક તુરત આપી દેવા જેટલી સાહજિક નમ્રતા.

હોસ્પિટલમાં કે ચારૂલ ફ્લેટમાં ઉપર બહારગામથી આવનાર દર્શનાર્થીઓને પોતાને ઘેર જ ભોજન ને ઉતારા માટે લઈ જવાનો એઓ સતત આગ્રહ રાખે. આ યુગમાં આવા અસાધારણ અતિથિસત્કારની ભાવનાવાળા ભદ્રપુરુષ તો કોઈક જ જોવા મળેને!

પોતાના જીવનમાં બનતા પ્રસંગોને કે અનુકૂળતાઓને તેઓ પૂ. શ્રીની કૃપાનું પરિણામ માને. તે ત્રણ જ વરસના અલ્પ સમયમાં કેવી અનન્ય શ્રદ્ધા અને કેવી અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ! એ તો પૂ. શ્રીના શબ્દોમાં કહીએ તો “બાબુભાઈ તો દેવપુરુષ છે, દેવપુરુષ. એવા પુરુષો સમાજમાં વિરલ જ હોય છે.”

શ્રી બાબુભાઈમાં અનેકવિધ કાર્યોમાં એકસરખો ઉત્સાહ, રસ, શ્રદ્ધા ને સેવાભાવ જણાયો છે. એ તો સમજી શકાય કે કુટુંબની એક વ્યક્તિને કોઈ સંતમહાત્માની સેવામાં રસ હોય, પણ આ તો બાબુભાઈનું આખું કુટુંબ સેવાભાવથી સદા તત્પર. “સ્વામીજીની આવી સેવાનું સદ્ભાગ્ય અમને ક્યાંથી મળે?” આ એમની ધર્મપત્ની મધુબેનના ઉદ્ગાર! કેવું વિરલ એ સેવાપરાયણ કુટુંબ!

શ્રી બાબુભાઈનો નિત્યક્રમ પણ જાણવા જેવો. સવારે ૪-

૩૦ વાગ્યે ઊઠી જવું, નિયમિત દેવસેવા કરી મહાદેવનાં દર્શને ૬-૪૦ વાગ્યે પહોંચી જવું. ત્યાંથી વળી ધ્યાનકેન્દ્ર અથવા સંન્યાસ આશ્રમમાં કથાશ્રવણ કરવા ઉપડી જવું. વળી ૧૦-૦૦ વાગ્યે પાછા પૂ. શ્રી પાસે ભોજનની સેવા માટે હાજર થઈ જવું. ૧૧ થી ૫ સુધી અમદાવાદની 'અજોડ ડેરી'ના જનરલ મેનેજર તરીકે સરકારે આગ્રહ કરીને સોંપેલી ખાસ ફરજ ઉપર હાજર રહી કાર્ય કરવું. સાંજે ૬ વાગ્યાથી ફરી પૂ. શ્રીની સેવામાં હાજર થઈ મોડી રાતે ઘરે જવું. આ હતો એમનો તે સમયનો પ્રેરક નિત્યક્રમ.

શ્રી બાબુભાઈની ઈચ્છા આધ્યાત્મિક રીતે આગળ વધવાની અને સેવાની વિવિધ પ્રવૃત્તિમાં વધુ રસ લઈ શકાય, એ હેતુથી ડેરીની જવાબદારીમાંથી વહેલા છૂટા થયા.

સેવાની કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ પદ, પ્રતિષ્ઠા કે પૈસાની અપેક્ષા વિના, શ્રદ્ધા ને નિષ્ઠાથી તેઓ કર્યો જ ગયા. એઓ કહે કે “આપણે તો નિમિત્ત માત્ર છીએ. આપણને નિમિત્ત બનાવી પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજી જ બધું કાર્ય કરી રહ્યા છે. એથી આપણે તો એ કાર્ય રસપૂર્વક કરી છૂટવાનું જ છે.”

જે જીવન સમાજસેવાના કાર્યમાં ઉપયોગી બન્યું તે જ જીવન ખરેખર સાર્થક, સફળ અને ધન્ય છે. એ દૃષ્ટિએ જોતાં, શ્રી બાબુભાઈનું જીવન સાચે જ સાર્થક, સફળ અને ધન્ય થયું લેખાય.

તા. ૨૧-મે ૨૦૦૭ ના રોજ આવા ધન્ય ને સફળ જીવનનો અંત આવ્યો. જેમની પસંદગી પૂ. શ્રીએ કરી હોય-તેની મુક્તિ હોય જ. એમાં શંકાને સ્થાન કેવું?

શ્રી બાબુભાઈએ પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીની દોરવણી નીચે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે ખાસુ કાર્ય કર્યું છે. તેથી પણ સરસ કામ તેઓએ સહકારીક્ષેત્રે કર્યું છે. ખાસ કરીને મારકેટ યાર્ડોની

સ્થાપનાઓ પછી તેમનાં પ્રશ્નોનો ઝડપી નિકાસ કર્યો આથી, ઊંઝા, હારીજ, મહેસાણા, પાટણ, વિજાપુર, તલોદ જેવા શ્રેષ્ઠ અનાજનાં બજારો આજે અસ્તિત્વમાં આવ્યાં છે. તે બાબુભાઈને આભારી છે. તેવું જ તેમની સહકારી રહેઠાણની સોસાયટીનું સંચાલન પણ ખૂબ નિષ્ઠા ને પ્રામાણિકતાપૂર્વક કરી તેને લાખ્ખો રૂા.નાં ફંડની માલિક બનાવી છે. આવી તેમની કુનેહ હતી.

શ્રી બાબુભાઈના રમૂજી સ્વભાવને યાદ કરવો રહ્યો. તેઓ વિનોદી પણ ખરાં. ૧૯૮૧ માં અમે પૂ. શ્રી સાથે હિમાલયની યાત્રામાં હતા. બાબુભાઈને મધુબેન પણ ખરાં. શ્રી મધુબેનનો હાથનો અંગૂઠો પાકેલો. તેથી શ્રી બાબુભાઈ પગનાં કેન્વાસના બૂટની દોરો બાંધી દેતાં આ જોઈ બધાં હસતાં તો શ્રી બાબુભાઈએ પણ હસતાં-હસતાં કહેલું “અરે, તમને ખબર નથી! હું મધુબેનનો ચોટલો પણ ચણી દઉં છું.” આ સાંભળી બધાં જ ખૂબ હસી પડ્યાં. આવા નિખાલસ હતા બાબુભાઈ!

વરસો સુધી ઘરની આવશ્યક બધી જ ખરીદી શ્રી બાબુભાઈ કરતા. તેમને શાકની ખરીદી કરવી પણ ગમતી. તેમાં મૂળા તો હોય જ. બજારમાં જ્યાં સુધી મૂળા મળતા રહે ત્યાં સુધી શ્રી બાબુભાઈના ભાણામાં તે જોવા મળે જ.

શ્રી મધુબેનની વિદાય પછી શ્રી બાબુભાઈની વધતી ઉમ્મરને લીધે શ્રી જયશ્રીબેને તેમનો પડછાયો બની સાચવ્યા. જયશ્રીબેનને તેઓ કદીક બેબી કહીને બોલાવતા. યુવાનીની એ ટેવ, ઘડપણમાં સહાયરૂપ બની રહી.

કદી ગુસ્સે ના થનાર શ્રી બાબુભાઈ સહુને પ્રિય. એવા પુરુષની ખોટ ઘરનાં સહુને લાગે તે સ્વાભાવિક છે. કિન્તુ સૌથી વિશેષ તો શ્રી જયશ્રીબેનને એમનો ખાલીપો લાગે, એ દેખીતું છે. પૂ. મા-પ્રભુ એમને એ સહી લેવાની શક્તિ આપે, તે પ્રાર્થના છે.

‘શ્રી રમણ મહર્ષિ સાથેના વાર્તાલાપો’
‘સભાન શાશ્વતી’

સંપાદન : પૌલ બ્રન્ટન-વેંકટશમૈયા
 અનુવાદ : પ્રો. તરલા દેસાઈ

યોગ અને પ્રાણાયામ

[સર્વ પ્રકારના યોગને માનસિક પ્રવૃત્તિઓનો લય લાગુ પડે છે. કેવળ પદ્ધતિઓમાં ફેર છે. એ ધ્યેય માટે જ્યાંસુધી પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, એ ‘યોગ’ કહેવાય છે. પ્રયત્ન એ યોગ છે. મનોલય ઘણી બધી રીતે સાધી શકાય. પહેલાં તો મનની જ શોધ દ્વારા! જ્યારે મનની તલાશ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેની પ્રવૃત્તિઓ એની મેળે અટકી જાય છે. આ જ્ઞાનની પદ્ધતિ છે. શુદ્ધ મન એ આત્મા છે. મનના મળને શોધવું એ બીજી પદ્ધતિ છે. એ મૂળ ઈશ્વર કે આત્મા કે સભાનતા (ચૈતન્ય) તરીકે ઓળખાય છે. ત્રીજી પદ્ધતિ એક વિચાર પર એકાગ્રતાની છે જેનાથી બીજા સર્વ વિચારો અદૃશ્ય થઈ જાય છે. છેવટે એ વિચાર પણ અદૃશ્ય થાય છે.]

પ્રશ્ન : મહર્ષિ હઠયોગ કે તાંત્રિક વિધિઓ માટે શું કહે છે?

મહર્ષિ : મહર્ષિ પ્રવર્તમાન કોઈ પણ પદ્ધતિની ટીકા કરતા નથી. બધી પદ્ધતિઓ ચિત્તના શુદ્ધિકરણ માટે સારી છે. અને શુદ્ધ ચિત્ત જ આ પદ્ધતિને ગ્રહણ કરવા અને તેના અભ્યાસને વળગી રહેવા સક્ષમ હોય છે.

પ્રશ્ન : જુદા જુદા યોગોમાંથી કયો શ્રેષ્ઠ છે?

મહર્ષિ : ‘ઉપદેશસાર’ની દ્રષ્ટી કડી જુઓ. બધા જ યોગો છેવટે આત્મવિચાર તરફ દોરે છે અને આત્મનિષ્ઠ રહેવાનું શીખવે છે.

પ્રશ્ન : યોગ ધ્યેયપ્રાપ્તિ માટેની સારી રીત છે?

મહર્ષિ : અંતે તો ધ્યેયપ્રાપ્તિ માટેનો એક જ માર્ગ છે અને તે આત્મસાક્ષાત્કાર દ્વારા છે. તેથી બીજા માર્ગે સમય શા માટે વેડફવો? જે વધુમાં વધુ અંતિમ માર્ગે લઈ મૂકી દેશે! તેથી આડાતેડા માર્ગે જવાને બદલે સર્વદા એ અંતિમ માર્ગ પર રહેવું વધારે હિતાવહ છે. આત્મા શું છે એના પર ધ્યાન કરો એ પર્યાપ્તિ છે. એનો ઉત્તર શોધી કાઢ્યા સિવાય કંઈ કરવાનું જ નથી. સર્વમાં આત્માને જુઓ. સાહજિકતાથી કાર્ય કરો અર્થાત્ તેને (આત્માને) કાર્ય કરવા દો અને તે હંમેશ કરશે જ. પરિણામની પરવા ન કરો. જે યોગ્ય (યથાર્થ) છે એ કરો અને છોડી દો.

પ્રશ્ન : યોગમાં શેની એકતા સાધવાની છે?

મહર્ષિ : તમે શોધક છો. જેની સાથે એકતા સાધવાની છે એ કોઈક વસ્તુ શું તમારાથી અલગ છે? તમે આત્માથી સભાન છો જ. તેને શોધી કાઢો અને તે શાશ્વતી સુધી વિસ્તરશે. એ જ થાઓ.

પ્રશ્ન : યોગ એટલે ‘એકત્વ’ પણ શેનું શેની સાથે એકત્વ?

મહર્ષિ : બરાબર છે. પહેલાં યોગ ભેદ સૂચવે છે અને પછી એક વસ્તુનો બીજી સાથેનું એકત્વ! શેનું શેની સાથે એકત્વ સાધવાનું? યોગમાં તમે શોધનાર છો, જે કંઈક તમારાથી અલગ છે તેની સાથે એકત્વ શોધો છો. પણ તમારો આત્મા તમારામાં અંતર્ગત છે અને તમે તે જાણો છો. તેને શોધો અને તે થાઓ. પછી તે શાશ્વતી તરીકે વિસ્તરશે અને યોગ વગેરેના પ્રશ્નો ખડા નહિ થાય. કોને વિયોગ છે? તે શોધી કાઢો.

પ્રશ્ન : રવિ માર્ગ શું છે? ચંદ્ર માર્ગ શું છે? બેમાંથી વધારે સરળ કયો છે?

મહર્ષિ : રવિ માર્ગ એ 'જ્ઞાન' છે અને ચંદ્ર માર્ગ એ 'યોગ' છે. યોગીઓ વિચારે છે કે, શરીરમાં ૧૨૦૦૦ નાડીઓના શુદ્ધિકરણ પછી સુષુમ્ણા પ્રવેશે છે અને ચિત્ત સહસ્ર ચક્રમાં પહોંચે છે, જ્યાં અમૃત ઝરે છે. આ બધા માનસિક ખ્યાલો છે. મન આમ પણ ખ્યાલોની દુનિયાથી પ્રભાવિત હોય છે. સારા ખ્યાલો આ યોગના આકારમાં ઉમેરવામાં આવે છે! જ્યારે આ સર્વનો હેતુ નિરપેક્ષ ચૈતન્ય કે શુદ્ધ આત્મા તરીકે રહેવા મનુષ્યે ખ્યાલ માત્રને ત્યજી વિચારોમાંથી સંપૂર્ણ મુક્ત થવાનું છે. તેના તરફ સીધા જ કેમ ન જવું? જેનું અસ્તિત્વ છે જ તેમાં નવા ઉમેરણો શા માટે કરવા?

પ્રશ્ન : પ્રાણાયામ શું છે?

મહર્ષિ : પ્રાણ, આત્મા, ચૈતન્ય અને આત્મસ્વરૂપ વગેરેનો સમકક્ષ છે. મન અને પ્રાણ એક જ મૂળમાંથી ઉદ્ભવે છે. પ્રાણાયામ એ શ્વાસ દ્વારા શરીર, ઈન્દ્રિયો અને બુદ્ધિનું નિયંત્રણ છે. આવી રીતે મન નિયંત્રિત થાય છે અને અભ્યાસથી ધીરે ધીરે મૃત થાય છે. પછી મનનું શમન થાય છે ત્યાર બાદ મૂર્છા કે તંદ્રા જેવી અભાન શૂન્ય અવસ્થા સર્જાય છે. તે સહજ અવસ્થા હોવા છતાં જે વ્યક્તિનું મન નિયંત્રિત નથી કર્યું હોતું તે મૂઢ બની જાય છે અને તેમાં ભળી જાય છે. એ સાચું છે કે, આ ગાઢ શાન્તિની અવસ્થા છે પણ એ ક્ષણજીવી છે. અને જ્યારે તે વિલય પામે છે ત્યારે યોગી તેને પાછી મેળવવા ચાહે છે અને ફરી શ્વાસ અંકુશિત કરવા આરંભી દે છે. યોગી માટે પ્રાણાયામથી પર જવું અને મનનો અંકુશ સીધો મેળવવો અને કેવળ ક્ષણજીવી સમાધિ નહિ પણ શાશ્વત શાંતિ—સહજ સમાધિનો અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે.

આવશ્યક છે મનને શાન્ત કરવા સક્ષમ બનવું, એને સ્થિર કરવું અને ભટકવા દેવું નહિ. તેને માટે પ્રાણાયામ સૂચવવામાં આવ્યા છે, પણ મનને નિયંત્રિત કરવા માટે ઉપયોગી નિવડે એટલા માટે જ પ્રાણાયામ છે. જેઓ માનસિક શાંતિ શોધે છે તેમને માટે આ પર્યાપ્ત છે. પણ જેઓને સિદ્ધિઓની તલાશ છે તેમને માટે વધારે વિગતપૂર્ણ અને સંકુલ પ્રાણાયામ પણ છે.

પ્રાણાયામ એમને માટે છે જે મનને નિયંત્રિત કરવા સામર્થ્યવંત નથી. આ હેતુ માટે સંતોનો સત્સંગ અત્યંત ખાતરી-પૂર્ણ માર્ગ છે. હઠયોગમાં વર્ણવ્યા મુજબના જ પ્રાણાયામ હોવા જરૂરી નથી. ભક્તિ કે ધ્યાનમાં ડૂબેલા માટે શ્વાસનો જરાક અંકુશ તેના મનને નિયંત્રિત કરવા પૂરતો છે. મન સવાર છે અને શ્વાસ અશ્વ છે; પ્રાણાયામ અશ્વપરનો અંકુશ છે, અને તેના દ્વારા સવાર પણ સાવધ—નિયંત્રિત રહે છે. એનાથી પણ બહુ ઓછું સધાય છે. શ્વાસ નીરખવો એ પણ તેનો એક માર્ગ છે. મન અન્ય પ્રવૃત્તિઓમાંથી ફારેગ થઈ જશે અને શ્વાસ નિરખવા કેન્દ્રિત થશે તેથી શ્વાસ નિયંત્રિત થશે અને પછી મન પણ! તમે રેચક કે પૂરક ન કરી શકો તો ચિંતા ન કરતા. ધ્યાન કરતી વખતે શ્વાસ થોડીક વાર સ્થગિત થઈ જશે અને તેનું પરિણામ સારું આવશે.

શ્વાસનું નિયમિતપણું એની હિલચાલ જોવાથી મેળવી શકાશે. એ જ રીતે જો મનનું અવલોકન કરવામાં આવશે તો વિચારો અટકી જશે. ચિત્તની ખોજ આને માટે જ તો ખરેખર છે.

જેવી રીતે ધ્યાન શ્વાસનિરોધ સાધે છે એનાથી વિપરીત પણ શક્ય છે, તેથી થોડાક શ્વાસનિયંત્રણ પછી મન વ્યગ્ર થતું અટકે છે. મનનો અંકુશ શ્વાસના અંકુશ પર સહેજે પ્રભાવ પાડે છે.

જૂન : ૨૦૦૭

૨૫

ગુરુની ઉપસ્થિતિ વિના પોતાની મેળે અભ્યાસ કરનારા માટે શ્વાસનિરોધ વધારે યોગ્ય છે, કારણ કે ગુરુ જેવી પરમ શાન્તિની સંનિધિમાં ચિત્તનિરોધ બહુ સહજ રીતે સધાય છે.

જ્યારે કોઈ વ્યક્તિના જીવનપર ભય તોળાય છે ત્યારે તેને બચાવવા તે મરણિયો થઈ જાય છે, એ જ રીતે જ્યારે પ્રાણાયામમાં શ્વાસ રોકવામાં આવે છે ત્યારે મન બાહ્ય પદાર્થોમાં રમમાણ રહેવા ટેવાયું હોય છતાંય એમ કરી શકતું નથી. આમ જ્યાંસુધી શ્વાસ રોકાયેલો રહે છે ત્યાં સુધી એને માટે વિશ્રાન્તિ હોય છે.

એક જ વ્યક્તિના જીવનપ્રવાહ પર જે અવલંબિત છે તે વિચાર અને શ્વાસોચ્છ્વાસ બંને એના અલગ-અલગ તત્ત્વો છે. જો શ્વસનપ્રક્રિયા બળજબરીથી અવરુદ્ધ થાય તો વિચાર અને અનુસરે છે અને હંમેશના મુખ્ય (પ્રભાવક) વિચાર પર કેન્દ્રિત થાય છે. જો વિચાર બળપૂર્વક હટાવાય અને એક કેન્દ્ર પર સ્થિર થાય તો શ્વાસોચ્છ્વાસની દ્રુત ગતિ પણ વિલંબિત થઈ જાય છે. પછી તો જીવનની સતતતા માટે જરૂરી હોય એટલી જ રહે છે. આમ મન સૂક્ષ્મ ને ગ્રહી એમાં ભળી જાય છે.

શ્વાસનિરોધ મનને શાન્ત કરે છે. પછી જુઓ કે એ શાન્તિનો અનુભવ કોણ કરે છે? યાંત્રિક પ્રાણાયામ લક્ષ્ય સુધી નહિ લઈ જાય. તે કેવળ સહાયક છે. યાંત્રિક રીતે એ કરો ત્યારે મનમાં સાવધાન રહો અને ‘હું’ વિચાર સ્મરો અને તેનું મૂળ શોધો. તો તમે જાણશો કે જ્યાં પ્રાણ ડૂબે છે ત્યાં ‘હું’ વિચાર પ્રગટે છે. તે એક સાથે ઉદ્ભવે છે અને લય પામે છે. સમાંતરે બીજો પ્રકાશવંત અને શાશ્વત ‘હું’ પ્રગટશે અને તે સતત અને અખંડ હશે. એ લક્ષ્ય છે. એ ઈશ્વર, ભક્તિ, જ્ઞાન વગેરે

૨૬

અધ્યાત્મ

અલગ અલગ નામોથી ઓળખાય છે. જ્યારે પ્રયત્ન થશે ત્યારે તે સ્વયં તમને તે લક્ષ્ય સુધી લઈ જશે.

પ્રશ્ન : આત્મખોજ, ભક્તિ અને શ્વાસનિરોધ આ ત્રણ પદ્ધતિઓમાં શો ભેદ અને પ્રભાવ છે?

મહર્ષિ : કુંભક મનના નિયંત્રણ માટે સહાયક છે. એ વિચારો પરનું દબાણ કે અટકાયત છે. કોઈ વ્યક્તિ રેચક, પૂરક અને કુંભક-પ્રાણાયામનો અભ્યાસ કરે કે કેવળ કુંભકનો અભ્યાસ કરે. જ્યારે બીજો જ્ઞાની મન પર નિયંત્રણ કરે, પ્રાણનું નિયંત્રણ કરે અને એ કુંભકમાં એની મેળે પરિણમે. શ્વાસ લેવો અને કાઢવો પણ પ્રાણાયામ છે. આ પદ્ધતિઓ ત્રણ પ્રકારની કેવળ દેખાય છે. હકીકતમાં ત્રણે એક જ છે કારણ કે તે એક જ લક્ષ્ય સુધી લઈ જાય છે. તેમ છતાં સાધક જે કક્ષાએ હોય છે એ મુજબ અને વ્યક્તિની વાસના કે સંસ્કાર પ્રમાણે અલગ અલગ રીતે અપનાવાય છે.

શ્વાસનિરોધ એવા લોકો માટે છે જેઓ પોતાના વિચારોનું સીધી રીતે નિયંત્રણ કરી શકતા નથી. કારની બ્રેકની જેમ એ કાર્ય કરે છે. પ્રાણાયામ આગળ વ્યક્તિએ અટકી જવાનું નથી. પણ એકાગ્રતા અને ગહનતા તરફ ગતિ કરવાની છે. આસનો શ્વાસનિરોધને સહાય કરે છે. એના ફળસ્વરૂપે ગહનતા ઊંડાણ સધાય છે, આમ હઠયોગ પણ એક શુદ્ધિકરણની પ્રક્રિયા છે.

પ્રશ્ન : શ્વાસનું નિયમન કેમ જરૂરી છે?

મહર્ષિ : શ્વાસ પરનું કેન્દ્રિકરણ કે તેનું નિયમન કેવળ મનના અંકુશ માટે છે જેથી તે ભટકે નહિ.

પ્રશ્ન : નાદયોગનો અભ્યાસ કરતાં મને ઘંટડીઓ અને પડઘા જેવા માનસિક અવાજો સંભળાય છે.

જૂન : ૨૦૦૭

૨૭

મહર્ષિ : જો તમે પદ્ધતિને નિરપેક્ષભાવે જોશો તો તમારી જાત એમાં ખોવાઈ જવી સંભવિત છે. એક પછી એક અવાજ આવશે અને એ તમને લયની સ્થિતિએ લઈ જશે. આ અવાજો કોણ સાંભળે છે તેને જોવાનું યાદ રાખો. જો તમે તમારી આંતરિક જાતને દૃઢ રીતે પકડશો તો પછી તમે તે સાંભળો છો કે નહિ એ વાત મહત્વની રહેશે નહિ. કર્તાને દૃષ્ટિમાં રાખો. નાદયોગ ચોક્કસ રીતે કેન્દ્રિકરણની પદ્ધતિઓમાંની એક છે, પણ એ પ્રાપ્ત કર્યા પછી, આત્મા પર એકાગ્ર થાઓ. જો તમે કર્તાની દૃષ્ટિ ખોશો તો તમે લયમાં જશો.

એક વ્યક્તિએ ફરિયાદ કરી કે, ભ્રમરોની વચ્ચેના ચક્ર પર એકાગ્રતા કરવા છતાં પ્રગતિ થતી લાગતી નથી. મહર્ષિએ કહ્યું : 'જો તમે દૃશ્ય પર એકાગ્રતા કરશો તો દૃષ્ટા દૃષ્ટિમાં નહિ રહે. પણ જો દ્રષ્ટા હંમેશાં યાદ રાખવામાં આવે તો બધું બરાબર થશે.'

પ્રશ્ન : યુરોપિયનો માટે કોઈ વિશિષ્ટ આસન સૂચવી શકાય એમ છે?

મહર્ષિ : તે વ્યક્તિની માનસિક સજ્જતા પ્રમાણે છે. એનો કોઈ નિશ્ચિત નિયમ નથી. એ સ્પષ્ટ સમજી લેવું જોઈએ કે, આસનો, નિયત સમય કે અન્ય સાધનસામગ્રી ધ્યાનના અભ્યાસ માટે અનિવાર્ય નથી.

જ્ઞાનીના અભ્યાસક્રમ માટે આસનો આવશ્યક નથી. એ કોઈ પણ સ્થળે કે આસનમાં અભ્યાસ કરી શકે.

ઈશ્વરમાં અધિષ્ઠિત રહેવું એ જ કેવળ સાચું આસન છે.

(ક્રમશઃ)

૨૮

અધ્યાત્મ

સમંદરને પેલે પાર

(માર્ચ, ૨૦૦૭ થી આગળ)

મા સર્વેશ્વરી

પૂ. મા શ્રી સર્વેશ્વરીની ન્યુઝીલેન્ડ અને ઓસ્ટ્રેલિયા યાત્રા—
મેલબોર્નથી સીડની, દિવસ-૧૨, તા. ૧૯-૫-૦૫

આજે વિશ્રામદિન હતો છતાં સૌ સમૂહમાં ૧ કલાક પ્રાર્થનામાં વીતાવે છે. જાણે ઘર જેવું વાતાવરણ લાગે છે. ઘરના નાસ્તા ને ઘરના ભોજન ને નિવાસસ્થાન પણ ઘર જેવું જ છે. ક્ષણવાર તો વિસ્મરણ થઈ જાય કે આપણે વિદેશમાં નથી, આપણે યાત્રામાં નથી, જાણે અહીં જ વરસોથી રહીએ છીએ. આજ જાણે કાયમી મુકામ છે.

જીવને ક્યારે ક્યાં કેટલું ગમી જાય ને પોતાના બિસ્તર છોડીને મુકામ કરી દે તેનું ક્યાં નક્કી હોય છે?

યાત્રાની મિત્રતા, ટ્રેન કે બસની મિત્રતા, બગીચા કે હોસ્પિટલની મિત્રતા, અભ્યાસકાળની કે વેપારક્ષેત્રની મિત્રતા, સામાજિક પ્રસંગોની મિત્રતા, સત્સંગ કે સિનેમાની મિત્રતા,— આવી અનેકવિધ મિત્રતાનો વિસ્તાર કરતાં કરતાં આપણી જ માયાજાળ આપણે જ પાથરતા રહીએ છીએ. અં; પછી તે જાળમાં નિત્ય નવી નવી રીતે ફસાતા ફસાતા એ જ મારો સાચો મુકામ કે વિશ્રામ છે એમ માનતા—મનાવતા રહીને જન્મ આખો શ્રી હરિની વિસ્મૃતિના અપરાધોથી પૂરો કરીએ છીએ.

આ સ્થાન ગમી ગયું છે સૌને. છતાં બે દિવસ પછી મા તુઝે સલામ. હે ઓસ્ટ્રેલિયા ખંડની ધરતી મા તને પણ પ્રણામ, તને પણ સલામ.

જૂન : ૨૦૦૭

૨૯

પ્રિયનો ત્યાગ. પ્રિય વસ્તુનો, પ્રિય વ્યક્તિનો, પ્રિય સ્થળ ને પ્રિય ટેવનો ત્યાગ. પૂ. શ્રી લખે છે, પોતાના પ્રિયને ત્યાગે તે—

પરમ પ્રિયને પ્રાપ્ત કરે,
કોઈએ અન્યને ના માંગે તે,
ભંડાર થકી પૂર્ણ ભરે.

હા, આ પ્રિય સ્થાનને પણ છોડીશું. યાત્રા છે. વિશ્રામ સ્થળો બદલાતા રહે છે. વિવિધ દૃશ્યો બદલાતાં રહે છે, જેમ અનેક દેહો બદલાતા રહે છે.

આજે બપોરે થોડીવાર મળ્યા. સાંજે સત્સંગ હતો.

શ્રી લક્ષ્મીબેન શ્રી સ્મિતાબેને સૌ સત્સંગીઓને આમંત્રણ આપી ઘર આંગણે સત્સંગનું પર્વ ઉજવ્યું.

એ સત્સંગમાં અહીંની બેનોએ તથા યાત્રીઓએ પદો સંભળાવ્યાં. શ્રી સુશીલાબેને દેશભક્તિના ગીતોની ઝલક ને માનો પરિચય આપ્યો. શ્રી લક્ષ્મીબેને આભાર દર્શન કર્યું.

સૌ પ્રસાદ લઈ માને પણ મળે છે. સ્મિતાનું વિશાળ સખીમંડળ ને સ્વજનમંડળ સૌ પ્રેમથી મળે છે. કેટલાંક વળી પ્રશ્નો પણ પૂછે છે. મા લખીને વાતો કરે છે.

સત્સંગ પછી લગભગ ૧૧ કલાક મા શ્રી લક્ષ્મીબેન સાથે વીતાવે છે. વિવિધ એમનાં સ્મરણો પણ સાંભળવા મળે છે.

વિશ્રામ સ્થાન ઉપર આવ્યાં તો રાતે ૨ વાગી ગયા હતા. ગઈ કાલનો નિર્જળાનો સમય લંબાઈ ગયો પરિણામે બીજો એક નિર્જળા શરૂ થયો. બે વ્રત એક સાથે. તા. ૧૯ મી નો ૧ નિર્જળા તો હતો જ આ બીજો નિર્જળા તા. ૨૦ મીનો પણ સરૂ થઈ ગયો.

૩૦

અધ્યાત્મ

બે નિર્જળાવ્રત એક સાથે અને પરિશ્રમનો પ્રસાદ તો દેહને ઘેરી વળે છે. છતાં હે હરિ, તારી કૃપા, તારા આશીર્વાદ, તારી રક્ષાથી વ્રત થયા કરે છે. એનો કદી ક્યાંયે ભાર લાગ્યો નથી.

યાત્રા હોય કે જાહેર કાર્યક્રમ હોય કે વિશ્રામદિન હોય વ્રત અખંડ ચાલ્યા કરે છે, કારણ શ્રી હરિની પાકી ઈચ્છા છે.

નિર્જળાવ્રત કરાવી કરાવીને દેહશુદ્ધિ ને જીવનશુદ્ધિ થતી હશે. જે હશે તે પણ એ વ્રત શ્રી હરિની પૂજાનો એક ભાગ છે. જાણે વ્રતની માળા શ્રી હરિને અર્પણ થઈ રહી છે. તેનો સંતોષ છે.

બધી જ દિશાના બધા જ મોરચે સાધના કરી કરીને શ્રી હરિને રીઝવી લેવાની આ યોજના માની નથી. શ્રી હરિની જ એ યોજના છે. એમની ઈચ્છા છે તો જ વિના વિઘ્ને વ્રતો થયાં કરે છે. જે વ્રત થાય છે નિર્જળા, તેની સંખ્યા જોતાં ક્યાંયે અ—ધ—ધ—ધ મનના કોઈ પણ ખૂણે થતું નથી એ પણ હરિની જ કૃપા છે.

આપની કૃપાને, આપના આશીર્વાદને, આપની ઉદારતાને આપની રક્ષાશક્તિને પ્રણામ, પ્રણામ, પ્રણામ હો.

તા. ૨૦—૫—૦૫, સીડની.

આજે ૨૫૦૦ મો નિર્જળા છે. એ એક વિશેષ ઘટના ગણવી હોય તો ગણી શકાય. અનંત જન્મોમાં સતત અમ્મની ગુલામી સ્વીકારતા આવ્યા. શાસ્ત્રો ને સંતોએ કરેલા ફરમાનો અનેક જન્મોમાં નથી પળાયાં. તો આ દેહમાં એ નિર્જળાવ્રતો થઈ રહ્યાં છે, તે ક્યાં મા કરે છે! માના દેહમાં બેઠેલા પેલા દેવોના દેવ શ્રી હરિ જ વ્રતો કર્યા કરે છે. દેવોના દેવને આ માનો દેહ પ્રિય લાગ્યો હશે. આ દેહને નિમિત્ત બનાવીને શ્રી

હરિને જ આ જીવનને ચમકતું રાખવું હશે. એ શ્રી હરિની જ કીડાસ્થલી હશે તો જ વિવિધ પ્રયોગો અહીં થયા કરે છે.

અરે, આજે સવારે ૧૦ થી ૭-૩૦ વિચરણ બસમાં થયું. સુંદર દરિયા કિનારો. એના નિર્મળ જળે સતત કિનારાને સ્નાન કરાવતા હતાં. પથ્થરોની કાળાશ જ્યાં સુધી ઘસાઈને ઉજળી ના થાય ત્યાં સુધી સમંદર દેવ પોતે જ એને ધોયા કરે.

એ દશ્ય અદ્ભુત હતું. કલાકો સુધી માણ્યા કરો એવું હતું. શાંતિ હતી. શ્રી હરિએ અહીં શાંતિ પાથરી હતી.

એ દશ્યને માણતા એક પંક્તિ મનઅંતરમાં વહેતી રહી.

હું મને ખરડ્યા કરું,
તું સતત ધોયા કરે,
હું મને સંભાળતો,
હું તેને સંભારતો.

જીવ પોતે જ પોતાની જાતને બગાડ્યા કરે, ખરડ્યા કરે, દુષિત કરતો રહે ને શ્રી હરિ સતત તેને ધોયા કરે. આ વ્યાપાર અનંત જન્મોથી જીવને પણ ગમે છે. અને શ્રી હરિને પણ કરાવવાની ટેવ પડી છે.

કદાચ શ્રી હરિનો ધોવાનો વ્યાપાર શ્રી હરિ ભૂલી ના જાય માટે જીવ જાતે જ મેલો થઈ થઈને શ્રી હરિને આ વ્યાપાર કરવા મજબૂર કરતો હશે. આ વ્યાપાર પાછળ જીવનો સ્વભાવ ને સાથે શ્રી હરિના સ્વભાવનું પણ સતત દર્શન થયાં કરે છે.

પ્રકૃતિ જ પોતે ગ્રંથ બનીને, સંત બનીને, ગુરુ બનીને સતત શિક્ષણ આપતી રહે છે, પાઠ શીખવતી રહે છે. જગાડતી રહે છે. કારણ એની જ એ યોજના છે.

શહેરનો મધ્યભાગ જેને ડાઉનટાઉન કહે છે ત્યાં સીડનીનું પ્રખ્યાત દશ્ય માણવા મળે છે.

અહીં વકીલો, ડોક્ટરો ને સરકારી ઓફિસરોના કાર્યાલય આવેલાં છે. અહીં આસપાસ નાના નાના બાગ જેવું છે. તેમાં બધા દોડતા, જમતા, કસરત કરતા જોવા મળે છે. પૂછતા જાણવા મળ્યું કે અહીં જાહેર સ્નાનાગૃહ પણ હોય છે. એટલે લંચબ્રેક (કામની રીસેશ) બપોરે ૧૨ થી ૧ હોય તેમાં સૌ પોતાના સૂટબૂટ ઉતારીને થોડી કસરત કરી લે. સ્નાન કરી લે. ભોજન કરી લે ને પાછા સૂટબૂટ પહેરીને કામમાં મગ્ન બની જાય.

આરોગ્ય માટે સારાચે દેશમાં જાગૃતિ છે. જ્યાં ને ત્યાં રમતનાં મેદાનો, બાગ ને જ્યાં ત્યાં સૌ દોડવાની કસરત, રમત રમતા જોવા મળે. રમતગમત ને કસરત જાણે અહીં શારીરિક આરોગ્ય માટેનો મહામંત્ર છે. જે સૌ સતત જપી રહ્યા છે. આ મહામંત્ર દરેકે જપવા જેવો છે.

દર વરસે અહીં ૧૪ કિ. મી.ની ચાલવાની, દોડવાની હરીફાઈ યોજાય છે. તેનો બધો ખર્ચ જાહેર સંસ્થાઓ ઉપાડી લે છે. સામાન્ય જનતા પણ તેમાં ભાગ લે છે. સૌને માર્ગમાં જે જે સગવડો જોઈએ તે તેઓ ઊભી કરે છે.

જેમ ભાદરવી પૂનમે અંબાજીની આસપાસના હાઈ-વે ઉપર મફત સેવાના મંડપો બંધાય તેવું.

અહીં ડુંગરાળ પ્રદેશ છે. જેથી બધા જ રસ્તા લગભગ ચઢાઈ ઉતરાઈવાળા જોવા મળે છે. એ રીતે રેલ્વે પણ કેટલીકવાર સપાટી ઉપર ચાલતી જોવા મળે તો વળી એ જ રેલ્વે પાછી જાહેર માર્ગ ઉપર અવકાશમાં પાટા ઉપર ઠેર ઠેર

જૂન : ૨૦૦૭

૩૩

જેમ ઓવર બ્રીજ હોય તેવું રેલ્વેનો માર્ગ એવો પણ છે.

જાણે આકાશ, પાતાળ ને પૃથ્વી ત્રણે સ્થાનનો રેલ્વે ઉપ-યોગ કરી લે છે.

અહીંની જાહેર લાયબ્રેરી ઘણી મોટી છે. ૬૦૦૦ ગુજરાતી પુસ્તકો એમાં છે. પણ કરુણતા એ છે કે વાચક વર્ગ એનો લાભ ઉઠાવતો નથી. જેથી ગુજરાતી સમાજ સેવકો હવે તેને અંગ્રેજી લીપીમાં કરીને કોમ્પ્યુટર ઉપર કરવાનું વિચારે છે. ભાષા એ જ રહેશે માત્ર લીપી બદલાશે.

જેમ કે શ્રી રામ જયરામ તો તેને Shree RAM Jay-RAM એ રીતે લખશે. ભાષામાં કોઈ ફેરફાર ના થાય. માત્ર લખવાની રીત બદલાશે. ગુજરાતી તરીકે તેમની જાગૃતિ અભિ-નંદનીય છે.

માહિતીનો આ જગતમાં ક્યાં પાર આવે એમ છે! માહિતીઓ ભરી ભરીને મગજ જાણે શ્રી હરિસ્મરણ માટેની જગ્યા જ નથી રાખતું. હે હરિ, જરૂરી એટલી જ માહિતીનું સ્મરણ રખાવ. બાકી બધું જ ભૂલાવી દે.

૨૫૦૦ નિર્જળા અ-ધ-ધ-ધ એવું તો નથી થતું કે આ આંકડો હવે ૫૦૦૦ ઉપર પહોંચવો જોઈએ! આટલા પ્રતોથી શું વળશે? જ્યાં ૫૦૦૦ નો ખર્ચ છે ત્યાં માત્ર ૨૫૦૦ થી કેવી રીતે ચાલશે! જરૂરી એટલા તો જમા કરાવવા જ જોઈએ ને? હે હરિ, તારી ઈચ્છા હોય તેટલા પ્રત, તપ, જપ કરાવીને સંપૂર્ણ ધ્યેયને સિદ્ધ કરાવજે. બધું જ તારા હાથમાં છે.

તું ધારે તે બધું જ કરે છે, કરાવે છે. અરે! કરીને જ તું જંપે છે. આ ન્યુઝીલેન્ડ કે ઓસ્ટ્રેલિયા જવાનું પણ તું જ ગોઠવે છે. તું જ સુરક્ષિત રીતે લઈ જાય છે. જેને જેને લાભ અપાવવો

૩૪

અધ્યાત્મ

હોય તેને તેને અપાવે છે. તારી ઈચ્છા સર્વોપરી છે. હે હરિ! આ જીવનમાં સતત તારી જ ઈચ્છાનો વિજય ધ્વજ ફરકતો રાખજે. જેથી સતત તારું જ સામ્રાજ્ય સ્થપાતું રહે. હે હરિ! તારી કૃપા, તારા આશીર્વાદ, તારી અમીદષ્ટિ અખંડ રાખજે. તારા પાવન શ્રીચરણે અમને નમાવતો રહેજે. તારા અનંત ઉપકારોનું અખંડ સ્મરણ ધરતો રહેજે. પ્રણામ, પ્રણામ, પ્રણામ, પ્રણામ લક્ષ્મીકોટિ પ્રણામ પ્રભુ. (ક્રમશઃ)

આ દુનિયામાં દરેક વ્યક્તિ માટે સ્થાન છે જ, પરંતુ તે સ્થાન તમારે જાતે જ શોધીને ખોળી કાઢવું જોઈએ, જ્યાં તમે બરાબર બંધબેસતા થતા હોવ.

—યોગેશ્વરજી

ફોન : દુકાન : ૨૨૫૮૮૧૨ ઘર : ૨૬૬૪૦૭૮

મોબાઈલ : ૯૩૭૪૭૧૦૩૦૪

દીપક સી. મહેતા

❖ કૃષ્ણા ફિલ્મ્સ એન્ડ સ્ટુડિઓ ❖

૧, શ્યામ એપાર્ટમેન્ટ, કાકડીઆ કોમ્પ્લેક્ષ પાસે,
ધોડદોડ રોડ, સુરત-૩૯૫૦૦૧

પૂજ્ય યોગેશ્વરજીદ્વારા રચાયેલ
રામચરિત માનસનું રસદર્શન—(૮)

(જાન્યુઆરી—૦૬ નું અનુસંધાન) સંકલન : નિર્ભયરામ કા. વૈષ્ણવ

અવધરાજ દશરથજી પાસે વિશ્વામિત્ર મુનિ જંગલમાં રાક્ષસો-નો ત્રાસ વધી ગયો છે તેથી તેમાંથી મુક્તિ અપાવવા રામ-લક્ષ્મણને લઈ જઈ તેમનો સંહાર કરાવવા માંગણી કરવા આવ્યા હતા.

ક્યવાતા મને પ્રાણપ્રિય પુત્રોને મુનિ સાથે લઈ જવા દશ-રથજીની સંમતિ મળવાથી વિશ્વામિત્રજી તેમને લઈને જંગલમાં જઈ રહ્યા છે.

આ પ્રસંગને આગળ વધારતા યોગેશ્વરજી કહે છે :

પુરુષસિંહ બે વીર એ મુનિભયને હરનાર;
 કૃપાસિંધુ સ્થિર બુદ્ધિના મુનિને સુખ ધરનાર,
 જગના કારણના ય એ કારણ, મુનિ સાથે;
 ચાલ્યા પ્રસન્ન ચિત્તથી ધનુષ લઈ હાથે.

ત્યારે તાડકા રાક્ષસી સામે મળે છે :

તાડકા જતી માર્ગ મહીં, ભય એને લવલેશ નહીં,
 દોડી આવી સરોષ ત્યાં, શબ્દ સાંભળીને ક્ષણમાં.
 એક જ બાણે પ્રાણ હર્યો, રામે એને મોક્ષ ધર્યો.
 જોઈને મુનિ થયા પ્રસન્ન, દિવ્ય ભાવમાં બન્યા મગન.

આશ્રમે પહોંચ્યા પછી વિશ્વામિત્રજીએ રઘુનંદનને પોતાની પાસેની વિદ્યાનું ખૂબ ઊંડાણથી જ્ઞાન અર્પીત કર્યું અને તે ત્યાં સુધી કે :

ક્ષુધાતૃષ્ણા ન કદી લાગે, નવજીવન નિશદિન જાગે,
 એ વિદ્યાથી કરે નિવાસ, તનમાં અતલિત વીર્ય પ્રકાશ.

વિશ્વામિત્રજી આવનારી વિપત્તિઓ માટે જાણે બંને ભાઈને તૈયાર કરી રહ્યા હોય તેવું દર્શન અહીં થઈ રહ્યું છે.

શ્રીરામજીએ મુનિઓના યજ્ઞોનું રક્ષણ કાર્ય કર્યું. મારીચ નામનો રાક્ષસ સામનો કરવા આવતાં તેને વનવાસ દરમ્યાન સીતાજીના હરણ માટે નિમિત્ત બનાવવાનો હોવાથી મારવાને બદલે બાણનો પાછળનો ફણાનો ભાગ ભટકાડી સો યોજન સુધી દૂર સાગરની પેલે પાર બાણ છોડી પહોંચાડી દીધો હતો. સુબાહુ રાક્ષસનો રામે સંહાર કર્યો અને આખા લશ્કરનો લક્ષ્મણે નાશ કર્યો. આમ ઋષિ-મુનિઓને નિર્ભય કર્યાં.

અસુરોનો સંતાપ મટ્યો. વિશ્વામિત્રજી ઉપર જનકપુરમાં વૈદેહી માટે ધનુષ્ય-યજ્ઞ થઈ રહ્યાનું આમંત્રણ હતું તેથી તેમણે રામ-લક્ષ્મણને ધનુષ્ય-યજ્ઞ નિહાળવા સાથે લઈ જવા છે તેમ કહ્યું.

સમાચાર એ સુણતાં રામ ચાલ્યા મુનિ સાથે કૃતકામ;
 લીલાતનુ ધાર્યું તેને લીલા કરવી રહે તમામ.

જનકપુર જતાં કઈ લીલા કરી તે જોઈએ :

માર્ગમહીં આશ્રમ જોયો, આતમ અવલોકી મોહ્યો.
 ખગમૃગ જીવજંતુ ના ત્યાં, માનવની તો વાત જ ક્યાં.
 શિલા નિહાળી પ્રશ્ન કર્યો, મુનિએ ઉત્તર તરત ધર્યો.

ગૌતમનારી શાપવશ પથ્થરવન ધારી,

ચરણ કમળરજ ચાહતી સંકટની મારી.

ગૌતમઋષિનાં પત્ની અહલ્યાજી સાથે દેવતાઓએ કરેલ અપ-

કૃત્યથી પથ્થરદેહ ધારણ કરવાનો મુનિનો શાપ પામેલી નારીની વિગતથી વિશ્વામિત્રજીએ રામજીને વાત કરી અને ઉમેર્યું :

કૃપા કરી રઘુનાથ તો સદ્ગતિને આપો,
હર્ષ અહલ્યાને ધરો કષ્ટ કઠિન કાપો.

આ અહલ્યાજીનો ઉદ્ધાર આપના ચરણની રજનો સ્પર્શ પામે તો જ થવાનો છે. તેથી હે રામજી! આપ તેનો ઉદ્ધાર કરો એવું મનુનિ વિશ્વામિત્રજીએ કહ્યું : આગળ વર્ણન કરતાં યોગેશ્વરજી ઉમેરે છે :

પાદસ્પર્શ પાવન, શોક નસાવન તપોમૂર્તિ તરત જ પ્રગટી,
દેખી રઘુનાયક, જનસુખદાયક કર જોડી સપ્રેમ રહી;
અતિ પ્રેમ થવાથી અધીર બનીને રોમાંચિત તન છેક થવું,
મુખમાંથી શબ્દ શક્યા ના પ્રગટી, મનડું ભાવવિભોર બન્યું.
અતિશય બડભાગી જેવી જાગી ચરણોમાં પ્રણિપાત કર્યા,
એ સાધ્વીનાં નેત્રદ્વયમાંથી આહ્વાદતણાં અશ્રુ સર્યા.

તુલસીદાસજીની આ ઇંદરચના અતિ પ્રભાવક બનેલી છે. અહલ્યાજી પોતાની સ્તુતિનું સમાપન આ રીતે કરે છે.

સ્તુતિ એવી કરતાં પ્રભુપદ પડતાં વારંવાર અહલ્યા એ,
ઈચ્છિત વર પામી શાંતિ સદાની ગઈ દિવ્યલોકે હર્ષે.

અહલ્યાજી સજીવન થયા અને શ્રીરામજીના દર્શન પામ્યાં, હવે પોતાના જીવને પરત શાંતિ મળી ગઈ છે તેવું જણાવી પોતાના પતિ પાસે દિવ્યલોકમાં પહોંચાડી દેવા વિનવે છે. અંતે પ્રભુકૃપાથી તેઓ ધાર્યું પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

આ રીતે :

દીનબંધુ પ્રભુ રામ છે કારણરહિત કૃપાલ,
તુલસી શઠ ભજ એમને તજી કપટ જંજાળ.

અહલ્યાજીના ઉદ્ધારનો વૃત્તાંત અહીં પૂર્ણ થયો.

રામકથા આગળ વધે છે. રસ્તામાં ગંગા પતિતપાવની નદી આવી તો વિશ્વામિત્રજીએ ભાગીરથી કહેવાતી આ ગંગાને પૃથ્વીપર ભગિરથ રાજા લાવી કૃતાર્થ થયા તેની કથા પણ સંભળાવી. ગંગારત્નાન કરી સૌ પછી જનકપુરી સુધી પહોંચ્યા. બંને ભાઈઓ જનકપુરીની શોભા નીરખી ખૂબ પ્રસન્ન થયા. જનકપુરનું થોડું વર્ણન જોઈએ :

વાવ કૂવ નદીસર કેવાં, જળ એમના અમૃત જેવાં,
મણિમંડિત સોપાન દીસે, ગૂંજે ભ્રમર પુષ્પે અતીશે.
કૂજે વિવિધ રંગના વિહંગ, કીડા કરે જાણે કે અનંગ,
ભાતભાતના પ્રગટ્યાં પદ્મ, રાખ્યું એમણે કાંઈ ન ઇન્દ્ર.
સુમનવાટિકા બાગ વન વિપુલ વિહંગ નિવાસ,
ફૂલે, ફાલે, પલ્લવિત સોહે ચારે પાસ.

બ્રહ્માજીએ જ જાણે અહીં પોતાના સર્જનની કમાલ દર્શાવી હોય તેવું વાતાવરણ જોવાથી ધન્ય બની જવાય તેવું છે.

બજાર, વેપારી, રહેઠાણ, નરનારીનો પવિત્ર શીલવંત જ્ઞાની સમાજ, જનક નિવાસ, જાનકી નિવાસ, અશ્વશાળા, ગજશાળા, અશ્વો, હાથીઓ, રથો, આંબાવાડિયા, ફૂલબાગ, સૌના પ્રાસાદ સ્વર્ગીય શોભાથી બિલકુલ બરાબર કરી રહ્યાં હોય તે સઘળું જોતાં જોતાં હજી તો પાદરમાં જ ઊભા છે ત્યાં જ મિથિલાપતિ પોતે ખબર પડતા વિશ્વામિત્રજી પાસે આવી પહોંચ્યા. યથોચિત્ સ્વાગત કરી વંદન કરી ધન્યતા પ્રદર્શિત કરે છે.

પાદરથી વાટિકા પાસે આવતાં બંને કુમારોને જોઈ વિદેહી જનકરાય મોહિત થયા છે. તેઓ પૂછે છે :

કહો કોણ આ સુંદર બાળ, મુનિકુળતિલક કે નૃપકુળપાળ,
નેતિ નેતિ જે નિગમ કહે, મુનિવર જેનો મર્મ લહે,
તેજ તત્ત્વ આ ઉભયતણું, સ્વરૂપ ધારી મૂર્ત બન્યું,
પરબ્રહ્મ સ્વયં પ્રગટ થયા, ભક્તોકાજ કૃપાળુ બન્યાં?

ત્યારે વિશ્વામિત્રજીએ ફોડ પાડ્યો :

વિશ્વામિત્રે કહ્યું સપ્રેમ તમે યથાર્થ જણાવ્યું એમ,
વચન અસત્ય તમારાં ના, તમે મર્મ ના સમજો કાં?
રઘુકુળમણિ દશરથના પુત્ર, મુનિએ બદલ્યું વાર્તાસૂત્ર,
મુનિહિત માટે વન આવ્યા, નૃપતિએ સફતેલ વળાવ્યા.

રૂપશીલ બલધામ બે બાંધવ લક્ષ્મણ—રામ;
રક્ષા યજ્ઞ ગણી કરી હણી અસુર સંગ્રામ.

જનકરાજાએ જાણ્યું આ તો બંને અવધ નરેશના કુમારો છે
અને મુનિઓના યજ્ઞનું રક્ષણ કરવા વિશ્વામિત્રજીના આશ્રમે
આવ્યા હતા. ત્યાંથી જ સીધા અહીં આવ્યા છે.

આવા પરાક્રમી, અસુરોનો સંહાર કરીને આવેલા શ્યામ—
ગૌર વર્ણના બંધુઓ પ્રત્યે તેમનું અનાયાસ આકર્ષણ વધ્યું
જીવબ્રહ્મ જેવો સહજ સ્નેહ પ્રગટ્યો.

વારંવાર જુએ રસે જનક રામને એ,
રોમાંચિત કાયા થઈ હર્ષ વધ્યો હૃદયે.
મુનિને બડભાગી ગણી કરી પ્રશસ્તિ તેમ,
લાવ્યા સૌને નગરમાં જનક પછી સપ્રેમ.
સર્વ સમય માટે સુખદ પ્રાસાદ હતો એક,
નિવાસ આપ્યો ત્યાં નૃપે સંતોષથકી છેક.
ઋષિ સાથે રઘુવંશમણિ જમી કરી વિશ્રામ,
બેઠા મધ્યાહ્નોત્તર સમયે આત્મારામ.

આનંદને પણ આનંદ આપનારા બંને ભાઈઓને જોઈને
વિદેહી જનકરાજા પણ આનંદમાં ડૂબ્યા છે. નગરમાંના એક
સુંદર મહેલે સૌને લઈને આવી જાય છે. દરેક ઋતુમાં સુખ-
દાયક આ મહેલમાં ઉતારો અપાયો. મુનિ અને બંને રાજકુમારો
અહીં ભોજન—આરામ કરે છે.

દિવસ પૂર્ણ થવામાં હજી એક પ્રહર જેટલો સમય બાકી છે
એટલે મન જનકપુર નિહાળવા તલ્લીન બન્યું છે. પરંતુ
વિશ્વામિત્રજીની આજ્ઞા મેળવતાં શરમાય છે. ભાઈ લક્ષ્મણની
જાગેલી તાલાવેલી જોઈ અંતે શ્રીરામજી વિશ્વામિત્રની રજા
મેળવે છે.

સંશય અધૂરાજ્ઞાનમાં જ પેદા થાય છે. આને જ
અજ્ઞાન કહે છે. સંશયનો ખટકો લાગે તો જીજ્ઞાસા
પેદા થાય. — યોગેશ્વરજી

આ દિવસો પણ ચાલ્યા જશે.

✱ સ્થાપત્ય કન્સ્ટ્રક્શન ✱

પ્રો. મનીષ હરિભાઈ ભોજાણી,

બિલ્ડર્સ એન્ડ ડેવલપર્સ,

મધુર કોમ્પ્લેક્સ, શનાળા રોડ, મહારાજા ટાઈલ્સ સામે,
મોરબી—૩૬૩૬૪૧.

ફોન : (ઓફિસ) ૨૨૧૩૮૧, (રહેઠાણ) ૨૩૦૨૨૨.

પૂ. શ્રી યોગેશ્વરજીની અમૃતવાણી
પુરુષોત્તમયોગ

(ઓગસ્ટ-૨૦૦૬ થી ચાલુ)

શ્રી યોગેશ્વરજી

(પૂ. શ્રીએ ભારતીય દર્શનશાસ્ત્રોના અર્કને લોકભોગ્ય શૈલી-માં સાધકોનાં જીવનને કંડારવા ૧૮૮૪ પહેલાં પુરુષોત્તમયોગ, ધ્યાનયોગ, ભક્તિયોગ, ગીતા ઉપર પ્રવચનો આપેલાં. આ પ્રવચનોની ઓડિયો કેસેટો તૈયાર કરવામાં આવી છે. આ કેસેટમાં પૂ. શ્રીની જે વાણી સાંભળવા મળે છે તે પરમાત્માના અમૃતરસ સમી છે માટે ‘પૂ. શ્રીની અમૃતવાણી’ શુંબલા શરૂ કરતાં આનંદ થાય છે. પ્રભુ સ્વરૂપે પધારેલા પૂ. યોગેશ્વરજીની અમૃતવાણી આજે પણ સાંપ્રત સમયમાં શીતળતા આપનારી ને ચિરંતન સાહિત્યને પુષ્ટિ આપનારી બની છે. —તંત્રી)

આપણા શાસ્ત્રોમાં કેટલા બધા ભક્તોનાં વર્ણનો, ભાગવત-માં, મહાભારતમાં કેટલા બધા ભક્તોનાં વર્ણનો, શિવપુરાણ, રામાયણમાં કેટલા બધા ભક્તોનાં વર્ણનો, જુદા-જુદા ભક્તો-નાં વર્ણનો, ધ્રુવ જેવા, પ્રહ્લાદ જેવા, શુકદેવજી જેવા ભક્તોનાં વર્ણનો આવે છે. વર્તમાનકાળમાં આપણા દેશની અંદર ઘણાંય ભક્તો થયા. એક મહાન ભક્ત થઈ ગયા જે કોલાહલની વચ્ચે વસતા હતા. હાથમાં માળા લઈને ચાલતા નહોતા પણ મનમાં નિત્ય-નિરંતર રામનું નામ ચાલતું હતું. એ કહેતા કે ગમે ત્યાં રહું છું ને ફરું છું. મારા મનમાં રામ સિવાય કાંઈ નથી. હું રામનું જ કામ કરું છું. નિત્ય-નિરંતર રામનું કામ કરું છું. ગમે ત્યાં હોય. ભંગીની વસતિમાં હોય કે મોટા આલિશાન મકાનમાં હોય, ગમે ત્યાં હોય, એકાંતમાં હોય કે કોલાહલની વચ્ચે હોય,

ભસ્મ શરીરે ન હોય ને માળાઓ ગળામાં લટકતી ન હોય, કપાળમાં તિલક ન હોય ને ખબરેય ન પડે કે આ ભગત છે કે નહીં. છતાં પણ ભક્ત થવાની તૈયારી કરે. આદર્શ ભક્તના લક્ષણનું ભજન ગાય અને ગવડાવે. જેથી પોતાને હંમેશા યાદ રહે કે આદર્શ ભક્ત બનવા શું કરવું.

વૈષ્ણવજન તો તેને રે, કહીએ પીડ પરાઈ જાણે રે,
પર દુઃખે ઉપકાર કરે તોય, મન અભિમાન ન આણે રે.
સકલ લોકમાં સહુને વંદે, નિંદા ન કરે કેની રે,
વાચ-કાછ મન નિશ્ચલ રાખે, ધન ધન જનની તેની રે.

મધ્યયુગની અંદર ગુજરાતની સૌરાષ્ટ્રની પુણ્યભૂમિમાં જે નરસિંહ મહેતાએ જન્મ લીધો, આ પદ લખ્યું, એ જ નરસિંહ મહેતા જાણે કે આ સંતના સ્વરૂપમાં વળી પાછા ગુજરાતની ભૂમિમાં દેશકાલ પ્રમાણે સમસ્ત ભારત વર્ષને નહીં, પણ જગત-ને માર્ગદર્શન આપવા માટે પ્રગટ થયા. હાથમાં નરસિંહ મહેતા-ની પેઠે મંઝીરા નહોતા પણ મન મંઝીરા જેવું જ વાગ્યા કરતું.

હાથમાં તંબુરો નહોતો પણ કલમ લઈને એને ચાલવાનું હતું. પરંતુ કાર્ય તો એને એ જ કરવાનું હતું.

મોહમાયા વ્યાપે નહીં જેને, દઢ વૈરાગ જેના મનમાં રે,
રામનામ શું તાળી લાગી, સકળ તીરથ તેના તનમાં રે.
વણલોભીને કપટ રહિત છે, કામ ક્રોધ નિવાર્યા રે,
ભણે નરસૈંયો એનું દર્શન કરતાં, કુળ ઈકોતેર તાર્યા રે.

બે મોટા કવિઓ ગુજરાતી સાહિત્યમાં થયા. મધ્યયુગમાં. બંનેએ વૈષ્ણવજન વિશે લખ્યું. બંનેના લખવામાં થોડોક ફેર. નરસિંહ મહેતાએ આ રીતે વિધેયાત્મક (Affirmative) લખ્યું.

બીજા કવિ વડોદરાની બાજુમાં જ ડભોઈમાં થયા. એમણે જુદી રીતે લખ્યું.

વૈષ્ણવ નથી થયો તું રે,
શીદ ગુમાનમાં ધૂમે,
હરિજન નથી થયો તું.—

હરિજન જોઈ હૈયું ન હરખે,
દ્રવે ન હરિગુણ ગાતાં.

કામ ધામ ચટકી નથી પટકી,
કોધે લોચન રાતાં.—

તુ જ સંગે કોઈ વૈષ્ણવ થાયે,
તો તું વૈષ્ણવ સાયો.

દયા દુઃખમાં કે સુખ માન પણ,
ત્યાં લગી તું કાયો.

તારા સંગનો રંગ ન લાગે,
ત્યાં લગી તું કાયો—

દયારામ. મહાકવિ દયારામ. આ જ ભજન. આ જ પ્રિય ભજન. પોતાના પ્રાર્થના સમયમાં વધારે ભાગે ગવાય અને જુએ કે આ ગુણો મારામાં છે. **અદ્વૈષ્ટા સર્વભૂતાનાં મૈત્રઃ કરુણઃ મેવ ચ** । આ પણ ભક્ત. હિમાલયમાં જતા રહ્યા. રહ્યા ત્યાં. અંતરાત્મા કકળી ઊઠ્યો. તારી મુક્તિને માટે પ્રયત્ન કરે છે. તારી શાંતિને માટે. હજારો, કરોડો ભારતવાસીઓ બંધાય છે. બીજાની શાંતિ ને મુક્તિનો વિચાર કર, ઊઠ, નીકળ. જ્યાંસુધી બીજા બંધાયેલા છે ત્યાંસુધી માળા લઈને બેસી રહીશ અહિયા

હિમાલયની શાંતિમાં. બીજાની શાંતિને માટે પણ પ્રયત્ન કર. ચાલ એક જ વાર હિમાલય તરફ—આલ્મોડા તરફ મહાત્મા ગાંધીજી ગયા. પછી આવતા રહ્યા. પછી તો આખા દેશમાં ફરે. ટિકિટની (ચૂંટણી માટે) કદી ઈચ્છા કરી નહીં. એ વખતે ટિકિટો હતી નહીં. હમણાં નીકળી ટિકિટો.

ટિકિટોએ બધું ઊંધું—ચતુ કરી નાંખ્યું છે આખા દેશનું. વાયુમંડળ. પદ, પ્રલોભનો, પ્રતિષ્ઠાઓ. જુઓ! બધા જ ગાંધીજીના નામ લે. ચૂંટણી પાસે આવે એટલે ગાંધીજી વધારે યાદ આવે. પણ કામ ગાંધીજીના કોણ કરે? ગાંધીજીના આદર્શો, એમના સિદ્ધાંતો એમની અલિપ્તાઓ, સત્તાથી દૂર રહેવાની વૃત્તિઓ, છળકપટ—રહિતતાઓ, દાવપેચ અજમાવવાની વૃત્તિઓ નહીં. જેવું દિલમાં તેવું હોઠમાં, તેવું જ વ્યવહારમાં. ગાંધીજી આખા જાહેર જીવનને વિશુદ્ધ બનાવવાનો આગ્રહ રાખતા હતા. Tit for tat (જેવા સાથે તેવા) નહીં.

જાહેર જીવન નિર્મળ, માનવને છાજે તેવું કરો. ચારિત્ર્યના આધાર પર જીવનની ઈમારતને ઊભી કરી દો. માનવતાથી મંડિત થવી જોઈએ જીવનની ઈમારત. સત્તાનો શોખ ન જોઈએ, પદ ને પ્રતિષ્ઠાના પ્રલોભનો ના જોઈએ, ધન ને ઐશ્વર્યની અભિલાષા ન જોઈએ, આવો દેશ, આવા માનવો ગાંધીજી ભારતમાં યાહતા હતા.

તમે જો આ ભક્તનું સાંભળ્યું હોય, આ સંતનું સાંભળ્યું હોય, તો અત્યારે દેશ કેવો હોય કેટલો આગળ ચાલ્યો ગયો હોત! એનું મોટામાં મોટું કારણ એ છે કે આપણે ગાંધીજીએ ચારિત્ર્યની ભલામણ કરી હતી, રાષ્ટ્રવ્યાપી ચારિત્ર્ય ને વ્યક્તિગત ચારિત્ર્યને માર્ગે ચાલ્યા નથી. પ્રતિજ્ઞાઓ લઈ

જૂન : ૨૦૦૭

૪૫

આવ્યા ગાંધીજીની પાસેથી, એ પ્રમાણે ચાલ્યા નહીં. કાવા— દાવા કરવા લાગ્યા. પદની ઈચ્છાઓ કરવા લાગ્યા. કંઈક બની જવું છે તેવા ઘાટો ઘડવા લાગ્યા. રાષ્ટ્રનો વિચાર કર્યો નથી. હજુ પણ આપણે કરતા નથી. મોટા મોટા આપણા માણસો કહેવાય છે તે કરતા નથી. નહીં તો દેશ કેટલો આબાદ બની જાય, કેટલો સુખી બની જાય.

માણસને પ્રલોભનો વશ કરી શકે છે. ગાંધીજીને પ્રલોભનો વશ કરી શક્યા નહીં. ગાંધીજીને ધન, વૈભવ, ઐશ્વર્ય વશ કરી શક્યા નહીં. પ્રમદા ને પ્રતિષ્ઠાના પ્રલોભનો ગાંધીજીના જીવનમાં આવીને ગાંધીજીને વિપથગામી બનાવી શક્યા નહીં. એનું મોટામાં મોટું કારણ એ કે ગાંધીજી આત્મનિરીક્ષણ કરતા, પોતાની જાતને તપાસતા હતા, ચકાસતા હતા ને નિરંતર રામસ્મરણ કરતા હતા. રામનું સ્મરણ. રામની ઈચ્છાથી જ હું આ કામ કરું છું. રામનું દર્શન એ જ મારા જીવનનું ધ્યેય છે, અને જે દિવસે મને એમ લાગશે કે આ પ્રવૃત્તિ રામના દર્શનમાં બાધક છે ત્યારે કોઈને પણ પૂછ્યા વગર આ પ્રવૃત્તિને બંધ કરીને એકાંતમાં ચાલ્યો જઈશ.

રામનું કામ હોય. હજારો, લાખો, કરોડો માણસો જે બંધાયેલા હોય તે બંધનમાંથી મુક્ત કરતા. હજારો, લાખો, કરોડો માણસોની આંખમાંથી અશ્રુપાતો ચાલી રહ્યા છે એમના અશ્રુપાતોને બંધ કરી દેવા, એમનાં જીવનને થોડા ઊંચા લાવવાં, એ રામનું કામ હું માની રહ્યો છું. જેમ રામ, રામ, રામ, રામ, એ મણકા ફેરવવા એ રામનું કામ છે તેમ રામના પ્રિય આદર્શો ને સિદ્ધાંતોને અનુસરવું એ પણ રામનું જ કામ હું કરી રહ્યો છું. એની ભક્તિ જ હું કરી રહ્યો છું. ગાંધીજી નીર્ભિક રીતે એવું કહેતા.

૪૬

અધ્યાત્મ

વર્તમાનકાળના સૌથી શ્રેષ્ઠ ભક્ત મહાત્મા ગાંધીજી જ હતા. અતિશ્રેષ્ઠ સંત મહાત્મા ગાંધીજી જ થઈ ગયા, સૌથી શ્રેષ્ઠ યોગી મહાત્મા ગાંધીજી જ થઈ ગયા. તે કરોડો દેશવાસીઓની વચ્ચે વચ્ચે. એમની સંવેદના લઈને, એમની સહાનુભૂતિને હૃદયમાં ભરીને, એમની માટે કંઈક કરવાનું વ્રત લઈને, એમની માટે મરી ફીટવાની તમન્ના લઈને, સમસ્ત જીવન એમના માટે જ જીવ્યા. અને ભગવદ્ દર્શનને પોતાની દષ્ટિ સમક્ષ રાખ્યું. એટલે અસંગ શસ્ત્રથી સંસાર વૃક્ષને છેદી શક્યા.

કયો દોષ એમને લાગ્યો? પ્રલોભનોથી મુક્ત રહ્યા. ભગવાન કહે છે કે જે મારું શરણ લે છે, જે મારું સ્મરણ કરે તે કદી પણ સંસારના વિષયોની અંદર આસક્ત થઈ શકતો જ નથી. આપણને એમ લાગે કે આસક્ત થઈ ગયો છે. બહારથી જોવા આપણે ટેવાયેલા છીએ ને એટલે એમ લાગે કે પડ્યો હા! પડ્યો હા! આપણે પડીએ એની ચિંતા નથી કરતા. બીજાઓની ચિંતા વધારે કરીએ છીએ. શું કામ બીજાઓની ચિંતા કરીએ છીએ? બીજાની નિંદાઓ શું કામ કરીએ છીએ? આપણી ટીકાઓ ને આપણી નિંદાઓ કરીએ તો કાંઈક ભલું થાય. બીજાઓની ટીકાઓ કરવાથી તો કાંઈ ભલું થવાનું નથી. નકામો આપણો ટાઈમ જ બગડવાનો છે.

આપણે મહાપુરુષોની ચિંતા કરવાની આવશ્યકતા નથી. આપણે મહાપુરુષોની ટીકા, નિંદા કરવાની આવશ્યકતા નથી. મહાપુરુષોની ચિંતા, મહાપુરુષોની સંભાળ તો એમણે જેનું શરણ લીધું છે તે સર્વેસર્વા પરમાત્મા કરી રહ્યા છે. આપણે એમની ચિંતા કરનારા કોણ? પરમાત્મા એમનું ડગલેને પગલે ધ્યાન રાખે જ છે. હવે આપણે આપણું ધ્યાન રાખીએ તો ઘણું

એ. એમનું જીવન પરમાત્મા જેવું ધારે છે તેવી રીતે પસાર કરાવે છે. સૌના મંગલ માટે જ પસાર કરાવે છે. પરમાત્મા એમના વરદ હસ્તો ફેલાવીને પોતાના કૃપાપાત્ર ભક્તો અથવા સંતોની નિરંતર રક્ષા કર્યા કરે છે. પરમાત્મા એમને આગળ વધારશે, નિર્લિપ્ત રાખશે, અનાસક્ત રાખશે, પોતાના પ્યારા બનાવશે અને એમની દ્વારા પોતાના જે કાર્ય છે તે કરાવશે. આપણે ફક્ત આપણું ધ્યાન રાખીએ. આપણા દોષોને જોઈએ. આપણી ત્રૂટિને તપાસીએ. એને દૂર કરવાને કટિબદ્ધ થઈએ તે અત્યંત આવશ્યક છે.

ગીતાનો આ સંદેશો, પુરુષોત્તમયોગનો આ સંદેશો, આપણા દેશને માટે—વ્યક્તિગત રીતે ને સમષ્ટિગત રીતે અતિ-શય ઉપયોગી છે. કારણ કે, અત્યારે આસક્તિયોગ વધતો જાય છે. મમતાઓ વધતી જાય છે. લેપન વધતા જાય છે. મોટા-ભાગની દોડાદોડી (ચૂંટણી સમયે) સેવાને માટે નથી પણ મેવાને માટે છે. કંઈક બનવાને માટે છે. બન્યા પછી (પ્રધાન) સેવાનું કામ કેટલાક માણસો ભૂલી જાય છે. આસક્ત થઈ જાય છે. પછી ધન એકઠું કરવું, સત્તા મળી છે તેને પકડી રાખવી, તે કદી કાળ જાય નહીં એવા ષડયંત્રો કરવા, કોને ગબડાવવા, કોને આ બાજુ લાવવા (પક્ષપલ્ટો કરવો), આવું બધું દેશમાં ચાલ્યા જ કરે છે. કારણ કે, માણસ અનાસક્ત નથી. માણસની પાછળ ઈશ્વરનું પીઠબળ નથી, માણસની પાછળ ધર્મનું પીઠબળ નથી. માણસની પાછળ સિદ્ધાંતો ને આદર્શોનું પીઠબળ નથી.

જેની પાછળ સિદ્ધાંતોનું, માનવતાનું રાષ્ટ્રપ્રેમનું, ધર્મનું ઈશ્વરનું પીઠબળ હોય તેને કોઈ પણ ચલાયમાન કરી શકતું નથી. કોઈપણ પ્રકારનું ધન ચલાયમાન કરી શકે નહીં એવા

માણસોને સંતોના સૂત્રો સોંપવા જોઈએ. એવા માણસો જ દેશનું કલ્યાણ કરે. જે પોતે જ ખરડાતા હોય, જે પોતે જ આસક્તિઓની ગ્રંથિઓને તોડી શકતા ન હોય, તે પોતાનું જ કલ્યાણ કરવાના, સમૂહ (Masses)નું કલ્યાણ નહીં કરવાના. જન-સમાજનું કલ્યાણ નહીં કરવાના.

એ દૃષ્ટિએ તમે ગીતાના સંદેશને જુઓ તો એ સંદેશ સર્વ-કાલીન સંદેશ છે. એ પણ એટલો જ ઉપયોગી સંદેશ છે. આજે પણ આપણને એમ થાય કે પરમાત્માને ઓળખવા માટે આપણે અનાસક્ત બનવું જોઈએ. સંસારમાં રહીને જીવનનું નિરીક્ષણ કરીએ, પરમાત્માની ભક્તિનો આધાર લઈએ. આત્મજ્ઞાનનો આધાર લઈએ. જેથી સંસારના પ્રલોભનોમાં અટવાઈએ નહીં. સંસારની બૂરાઈઓના શિકાર બનીએ નહીં. જાગૃતિપૂર્વક જીવન જીવીએ. આસક્તિના દાસ બનીએ નહીં, મનના અધીશ્વર બનીએ, મનના ગુલામ થઈએ નહીં. સમયનો સદુપયોગ કરીએ. બીજાનું ભલું બને તેટલી નિષ્કામ રીતે કરી છૂટીએ. ભલું ન કરી શકાય તો કોઈનું બગાડીએ તો નહીં જ. આવા પ્રકારના વ્રત લઈ જીવન જીવવા લાગીએ તો જીવનની અંદર વાસ્તવિક આનંદ છે તે આનંદનો અનુભવ કરી શકીએ.

ભગવાને સંસારરૂપી વૃક્ષના રહસ્યને પામવાને માટે સૌથી પ્રથમ સંસારને અશ્વત્થ સાથે સરખાવ્યો. તેનું મૂળીયું ઉર્ધ્વ છે તે સમજાવ્યું. શરીરરૂપી વૃક્ષનું મૂળીયું મસ્તિષ્કમાં છે તે સમજાવ્યું. અશ્વત્થ શબ્દનો અર્થ સમજાવ્યો. સંસારની પરિવર્તનશીલતા કે વિનાશશીલતાને યાદ ન કરીએ ત્યાંસુધી પરમાત્માની પ્રાપ્તિ થઈ શકે નહીં. અસંગના શસ્ત્રદ્વારા સંસારરૂપી વૃક્ષને છેદવું એટલે અનાસક્ત બનીને સંસારમાં રહેવું. અનાસક્ત કેવી રીતે

જૂન : ૨૦૦૭

૪૯

બનાય? બે રસ્તાઓ શાસ્ત્રના આધાર પર બતાવી દીધા. જ્ઞાન-માર્ગથી અસંગ બનાય, ભક્તિમાર્ગથી અસંગ બનાય. એ માટે રામાયણનો દાખલો આપ્યો. હનુમાનનો દાખલો આપ્યો. આપણા જમાનાના ગાંધીજીનો દાખલો આપ્યો. આપણા જમાનાના દાખલાથી વિશેષ પ્રેરણા મળે છે, શક્તિની પ્રાપ્તિ થાય છે. (ક્રમશઃ)

જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા ના હોય તો સંશય મટી શકે નહિ—
કારણ જે ન તો પોતે જાણે છે અને ન બીજાની વાત માને
છે—તેનું પતન થાય છે. —યોગેશ્વરજી

શ્રી યોગેશ્વર કૃપા

❀ સંદીપ વેલ્ડીંગ વર્ક્સ ❀

શ્રીલ, દરવાજા, તેમ જ મેઈન ગેટના સ્પેશ્યાલીસ્ટ

તેમ જ

દરેક જાતનું રીપેરીંગ કામ કરનાર.

મોદી બંગલા, ઉમરા જકાત નાકા પાસે, સુરત-૩૯૫૦૦૭

ફોન : (૦૨૬૧) ૨૨૫૪૯૮૨, ૨૨૫૮૮૦૪

૫૦

અધ્યાત્મ

(‘મા’ સર્વેશ્વરીની શૈશવ કથા)

પોયણું પાંગર્યું

(ગતાંકથી ચાલુ)

મા સર્વેશ્વરી

પિતાજીની વાત્સલ્યધારા સાથે સમજણની પણ એક સહજ નિયમાવલિ બાળપણમાં મળતી રહી.

ગાંધીવાદી વિચારધારા ને ધાર્મિક સંસ્કારોનો પ્રભાવ બાળકો-ના ઘડતરમાં વણાઈ ગયો હતો. એ જ રીતે ભૂતપ્રેત કે કાળા દોરાની અંધશ્રદ્ધા, માન્યતાઓથી પણ બાળકોને મુક્ત રાખવાનું શિક્ષાકાર્ય બાપુજીનું જ હતું.

થિયેટરની પાછળ થોડેક દૂર એક મોટું ઘર હતું. લોકો તેને ‘ભૂતિયું ઘર’ તરીકે ઓળખતા ને શાળામાં પણ વાત થતી કે ત્યાં દિવસે પણ ના જવાય. ને રાતે તો ના જ જવાય. ભૂત છે. તે આપણને બીવડાવે.

પરંતુ એવી વાતો અમને કોઈને ડરાવી ના શકતી. ઘણી વાર કપૂરા જવા ચાલતા જવાનું થતું તો એ ઘર પાસેથી જ સીધા જકાતનાકે નીકળી જવાનું. પણ ડર ના લાગતો.

બાળપણથી જ બાપુજીએ સમજાવેલું કે કાળા દોરા જ રક્ષા કરે એવું નથી. ‘રખેવાળુ શ્રી રામનું.’ એમ માની મનાવી બાપુજી કાળા દોરા કોઈના પણ હાથમાં જોતા તો તરત જ જાતે કાપી નાખતા.

પોતે તો એવી માન્યતાઓથી મુક્ત રહેતા પણ અમને બાળકોને પણ એનું જીવનભર નીડરતાનું ભાથું ને શ્રી રામમાં શ્રદ્ધા બંધાવવામાં સફળ રહ્યા.

જૂન : ૨૦૦૭

૫૧

વ્યારાના એ ઘરમાં રહીને ધોરણ પાંચ, છ, સાત ભણ્યાં. ત્રણ વર્ષમાં કદી શાળામાંથી ફરિયાદ નથી આવી કે લેસન ના લઈ જવાથી વર્ગમાંથી કદી અમને બહાર કાઢવામાં આવ્યાં. નથી ટ્યુશન લીધાં કે નથી નાપાસ થયાં.

સહજ રીતે અભ્યાસ ચાલુ રહ્યો. વરસો વીતી ગયાં. ને સાતમું ધોરણ પાસ પણ થઈ ગયાં!

બાળપણના એ જીવનમાં પિતાજીએ શ્રી તુલસીકૃત રામાયણમાંથી નાવિક ને શબરીનો પ્રસંગ પણ અમને મોઢે કરાવેલો.

રામાયણના અભ્યાસી પિતાજીનો એ પ્રસાદ જાણે શ્રદ્ધા ભક્તિ ને સમર્પણની સંપત્તિ વધારવા સતત સહાયક બની ગયો.

દસ, અગિયાર ને બારમા વરસનાં આવાં અનેક સંસ્મરણો પોતાનો એક થાળ લઈને આ પૃષ્ઠો ઉપર પ્રગટ થાય છે.

સાથે જ બાર વરસમાં જે વાતાવરણ, જે શિક્ષણ, જે શાળા કે જે શિક્ષકો મળ્યા તે સૌએ પોતાની વિશેષતાઓ આ બાળ સરોજના જીવન ઉપર પાથરી.

તોફાન, જીદ, રીસ છતાં સાથે સાથે સારી ટેવોનું પણ ભાથું બંધાતું રહ્યું.

આ સરોજ જરા તોફાન ઓછું કરે. જરા કોઈ આશ્રમ-શાળામાં તાલીમ લે, જરા ઘરથી છૂટી પડે તો તેનો સારો વિકાસ થશે એવી શુભ ભાવનાથી પિતાજીએ પોતાની રીતે યોજના બનાવવા માંડી.

સૂરતમાં તે સમયે દીકરીઓને ભણવા, રહેવાની સુવિધાવાળું કોઈ સ્થાન ન હતું. એ રીતે વડોદરામાં પણ ‘આર્ય કન્યા-વિદ્યાલય’ સિવાય બીજી કોઈ સંસ્થા ન હતી. તેથી જ એનાથી

પર

અધ્યાત્મ

પણ આગળ વધીને નડિયાદ આગળ ભણવા મૂકવાનું પાકું કરી લીધું.

નડિયાદમાં વિહ્વલ કન્યા વિદ્યાલય ગાંધી આદર્શોથી ધબકતા આશ્રમી જીવનની સરસ તાલીમ આપે છે એવી તપાસ થઈ ગઈ.

અને હવે વ્યારાનું એ ઘર, વ્યારાની એ શાળાને છોડવાનો ફરી એક અવસર સરોજના જીવનમાં આવીને ઊભો!

બાર વર્ષમાં ગૃહત્યાગની, સ્વજનોની સ્નેહજાળને છોડીને ઊડવાની, જન્મભૂમિ કે સખી કે શાળા સઘળું જ સલામી ભરવાનું સ્થળ છે. એવી શ્રી હરિની જ ઘડતરની નવી યોજના મુજબ બાર વર્ષના એ બાળને હવે આશ્રમી જીવનની સર્વોત્તમ તાલીમ ધરવા હરિ જ પોતાના ધારેલા સ્થળે લઈ જશે.

વારેવારે એવા પ્રસંગો જાણે ગુરુ બનીને શ્રી હરિ ધરતા રહ્યા. હરિ કેવી અનહદ, અલૌકિક, અજાણ કૃપા વરસાવી રહ્યા હતા. તે તો આજે આ લેખન કરતાં ખ્યાલ આવે છે.

સર્વપ્રકારની સજ્જતા સાધનાક્ષેત્રે સાધકને સહાયક થતી હોય છે, એવી સજ્જતા આ બાળને પણ ધરી રહ્યા હતા.

પિતાજીની શુભ ભાવના સરોજનો સર્વાંગી વિકાસ થતો રહે એવી હતી. આખરે એ ભાવના જગાડનાર કોણ! એ સર્વ દોરી જેમના હાથમાં હતી તે તો સદ્ગુરુ ભગવંત જ હતા.

સઘળું નાટક પૂર્ણ થાય પછી જ તેના લેખકો તેનાં સહાયક પાત્રો મંચ ઉપર પધારતાં હોય છે. ત્યારે જ શ્રોતાઓ—દર્શકોને જાણ થાય છે કે આ આખી યોજનાની સૂત્રધાર તો કોઈ વિશેષ વ્યક્તિ છે!

જૂન : ૨૦૦૭

૫૩

બસ એ જ વાતનું અહીં પુનરાવર્તન છે. બાર વર્ષમાં પાયાનું ચણતર રામાયણના બે પ્રસંગોના પ્રસાદથી પિતાજીએ કરી લીધું છે. નાવિકના જીવનની સમજ ‘પગ મને ધોવા દ્યો, રઘુરાય.’ એ પદથી પિતાજી સમજાવતા રહ્યા, મોઢે કરાવતા રહ્યા. નાવિક બનીને આ નાનકડી સરોજ પણ શ્રી રામને વશ કરે એવી એક પાકી ગણતરી પિતાજીની હશે જ.

એ જ રીતે શબરીની ભક્તિનો પ્રસંગ પણ આશ્રમભજના-વલિનાં ભક્તિપદો ગાઈ ગાઈને બાળમાનસમાં પાથરવાનો પ્રયત્ન પિતાજીનો હતો. શબરીની નવધાભક્તિને પિતાજી સરસ વિસ્તારથી સમજાવતા હતા.

શબરી જેવી ભક્તિ પોતાનાં બાળકોમાં ઊતરે એવી સંસ્કારોની સંભાળ નિત્ય રાખતા હતા. શાસ્ત્રોના સર્વોત્તમ આદર્શો સંતાનોને સમજાવતા, જેથી શબરી બની તેઓ શ્રી રામને આંગણે ઉતારી શકે, જીવ શિવને પામી શકે, ઓળખી શકે. કેવી કેવી શુભ ભાવનાઓ, શુભ અપેક્ષાઓ પિતાજીએ પોતાનાં સંતાનો માટે રાખી હશે?

બાર જ વર્ષમાં સંસ્કારથી સજાવટ કરીને જીવને જાણે વિઠ્ઠલ કન્યા વિદ્યાલય, વિઠ્ઠલે સર્જેલું અને પોતાની કન્યા માટે ઉઘાડેલા વિદ્યાલયમાં જાતે શ્રી વિઠ્ઠલપ્રભુ જ પ્રતીક્ષા કરતા હશે એમ માની ત્યાં જ મૂકવાની યોજના પાછળ પણ શ્રી વિઠ્ઠલ-નાથની જ યોજના હતી ને?

અને હવે આ બાર વર્ષની કલમયાત્રા-જીવનયાત્રા હવે તેરમા વર્ષમાં પ્રવેશ પામશે.

બાળજીવનના મધુર, મંગલ, આનંદપ્રદાયક સ્મરણો જીવન-ભર મનઅંતર ઉપર કોતરાઈ જાય છે. જેમ હજારો વર્ષ જૂની

૫૪

અધ્યાત્મ

કોતરણી જોવા દેશવિદેશથી અજન્ટા-ઇલોરામાં ઊતરી પડે ને ઝીણવટથી જોઈને કંઈક પામ્યાનો પરમ સંતોષ લઈને પાછા પોતાના સ્થાને પહોંચી જાય. તેમ અહીં પણ આ કોતરણી જૂની છે, પુરાણી છે, પૂર્વાશ્રમની છે. એ બાર વર્ષમાં સૌથી વધુ ટાંકણાં શિલ્પી બનીને પિતાજીએ જ માર્યાં છે. પરિણામે પ્રતિમા બનાવતાં વાર ના લાગે, વધુ મહેનત ના કરવી પડે. પિતાજી શિલ્પી બનીને જીવનમૂર્તિ ઘડતા રહ્યા.

પ્રેમથી સરોજનો ઉછેર થયો. જીદ, રીસ સઘળું સૌ હસી-હસી ને. પાછા સરોજના સર્વાંગી વિકાસ માટે પણ પિતાજીના હૈયે ચિંતા હતી.

તેથી જ કપૂરાથી વ્યારા ને વ્યારાથી હવે ઠેઠ નડિયાદ પોતાના નાના સંતાનને પહોંચાડવા પ્રવૃત્ત થયા.

બાર વર્ષના એ નાનકડા જીવનમાં કેટલીક વાતો કેવી અદ્ભુત હતી?

૧. સાપથી રક્ષા થઈ,
૨. બંદગીની નકલ,
૩. સરકસમાં ખોવાયા,
૪. ફોટાઓનો સંગ્રહશોખ,
૫. મસ્તી-તોફાન,
૬. હિસાબમાં હરિનું સ્થાન,
૭. બાપુજીએ શીખવેલી કાવ્યપંક્તિ,
૮. રામાયણનો નાવિક ને શબરીનો પ્રસંગ-મુખપાઠ,
૯. હોય તો તે આપી દેવાની ટેવ,
૧૦. ગાવાનો-વગાડવાનો શોખ,

જૂન : ૨૦૦૭

૫૫

૧૧. મુંબઈ ફરવા ગયા,
૧૨. ઘર છોડવાની તાલીમ.

બાળજીવન હવે ઘરનું બારણું છોડશે. પિતાજી બારણાની બહાર આ બાળ સરોજને પધરાવશે.

હવે સરોજનો લાડકોડનો સમય પૂરો થશે, એક નવા જ આશ્રમી વાતાવરણમાં એ પ્રવેશ કરશે. આશ્રમને જ ઘર માનવું પડશે. ત્યાં માતાપિતા, બહેનો નહિ મળે. ત્યાં કોઈ રીસ કે જીદ વધાવનાર નહિ હોય.

એકલાં સરોજને જ શા માટે વિદ્વલ કન્યા વિદ્યાલયમાં પહોંચાડવાની પ્રવૃત્તિ હતી? એ પ્રવૃત્તિ પાછળ પણ શ્રી હરિની જ યોજના હતી તે સર્વપ્રકારની તાલીમથી સજ્જ કરવાનું પણ શ્રી હરિનું કાર્ય બાકી હતું ને? તેથી જ એ આશ્રમી જીવન પ્રસાદીરૂપે ધર્યું.

બાર વર્ષની બાળકથા અહીં સમાપ્ત થઈ રહી છે.

ઘડતરમાં જેમનો જેમનો અમૂલ્ય ફાળો હતો તે સૌને વંદના! શ્રી હરિની એ મંગલ યોજનાને પણ વંદન!

૫૬

અધ્યાત્મ

વનદેવી માની દેરીનું પુનઃનિર્માણ

જગુભાઈ મિસ્ત્રી

કડોલી ગામની ગ્રામ્યદેવી મા વનદેવી. પૂ. મા સર્વેશ્વરીની પ્રેરણાથી જૂના મંદિરનું વિસર્જન અને નવા મંદિરનું પુનઃનિર્માણ—નવનિર્માણ થયું. આ કાર્ય માટે યુવાન—વિદ્વાન વેદના મંત્રોના જ્ઞાતા અને શુદ્ધ ઉચ્ચાર સાથે મંત્રગાન કરનારા ભૂદેવો પધાર્યા હતા.

ત્રણ દિવસ આ પ્રાણપ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ હતો. વેદ હિન્દુ ધર્મના પ્રાણ. વેદ તો દેવોએ રચેલા અને ઋષિઓને આપેલા. વેદમંત્રોચ્ચાર સાથે વિદ્વાન બ્રાહ્મણો દ્વારા થતી પ્રાણપ્રતિષ્ઠા મૂર્તિમાં પ્રાણ—ચેતન—દિવ્યતા પ્રગટ્યા વિના રહી શકે નહિ. એનું મૂલ્ય શબ્દોમાં આંકી શકાય તેમ નથી.

પૂ. શ્રી મા વનદેવીમાને જાગ્રતદેવી કહે છે. ખરેખર ઈતિહાસ જેમાં આ દેવી જાગ્રતદેવી જ છે. ઈતિહાસ છે તે સત્ય ઘટના છે તેમાં કલ્પના કે દંતકથા નથી. વનદેવીની કૃપા પ્રાપ્ત કરનાર પરિવાર આ પૃથ્વી ઉપર હયાત છે. આ પરિવારનાં માતા કાશીબા અત્યારે હયાત છે જે સાક્ષી છે. આ ઘટના જૂની પુરાણી નથી. વનદેવીમાની પ્રાગટ્યની ઘટનાને હજી ૫૦ વર્ષ પણ પૂરા નથી થયાં.

વરસોના વીતવાની સાથે જમીનની સપાટીમાં ફેરફેરો થતા રહ્યા. જમીનની સપાટીથી મંદિર નીચાણવાળા ભાગમાં આવી ગયું. છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી વરસાદનું દૂષિત જળ મંદિરમાં પ્રવેશી મૂર્તિની આસપાસ ફેરી વળતું હતું. વનદેવીમાની કૃપા પામનાર વૃદ્ધ કાશીબાને આ વાત ડંખતી હતી. પરિવારના સભ્યો પરદેશ

વસે છે. તેઓને અહીં આવી મંદિર માટે કાંઈ કરવાનો સમય નથી.

પૂ. માએ આ વાત જાણી. પ્રાણીમાત્ર માટે જેના હૃદયમાં સંવેદના છે તે મા એક મંદિરમાં બિરાજેલા દેવીની આ સ્થિતિ કેવી રીતે સહન કરી શકે? પૂ. માએ તે પરિવારને કહ્યું કે તમારી પાસે સમય ન હોય તો પૂ. મા આ કામ ઉપાડી લે. પરિવારના સભ્યોએ સહર્ષ પૂ. માની વાતનો સ્વીકાર કર્યો. પૂ. મા પરદેશની ધરતી પર હતાં. પૂ. માએ ત્યાંની આ કામની શરૂઆત કરી. ભારતભૂમિ ઉપર આવીને પ્રથમ કામ જૂના મંદિરનું વિસર્જન અને નવા મંદિરનું નવનિર્માણનું કાર્ય કર્યું.

વિસર્જનથી નવનિર્માણની સમગ્ર પ્રક્રિયામાં પૂ. મા સંપૂર્ણ-પણે ઓતપ્રોત થઈ ગયાં હતાં. પૂ. માનું તે સમયનું દર્શન અલૌકિક હતું. પૂ. માનો દેવી-દેવતા પ્રતીનો જીવંતભાવ, પ્રેમ અને ભારતીય સંસ્કૃતિ અને પરંપરાનું સંરક્ષણ ભગીરથકાર્ય મા સહજ રીતે કરતાં હોય, તેનું દર્શન સહજ રીતે થતું.

મંદિરનું વિસર્જન પણ વિધિવત્ થયું હતું. મંદિરના પ્રાણ-તત્ત્વને પાત્રમાં રાખ્યું હતું પૂ. માએ તે પ્રાણતત્ત્વને આરતી કરી, ચુંદડીથી સુશોભિત કરી સુંદર રીતે સત્કારી પહેલાં ગૃહમંદિરમાં અને પછી ગામના મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત કર્યું.

મંદિરના પુનઃનિર્માણ પછી પ્રાણતત્ત્વના પાત્ર અને વન-દેવની મૂર્તિને ત્રણ દિવસ વિધિવત્ પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરી મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત કર્યાં. વનદેવીમાતાની મૂર્તિને મંદિરમાં પ્રતિષ્ઠિત પછી મૂર્તિમાં પ્રાણતત્ત્વ (ચેતનનો) પ્રવેશ માટેની પ્રક્રિયા હતી. પૂ. માના વરદ હસ્તે તે ક્રિયા થઈ. પૂ. માએ જમણા હાથના અંગૂઠાનો સ્પર્શ કરી ભૂદેવોએ મંત્રોચ્ચાર કર્યાં.

આ ઘટનાને યજમાન પરિવારના બહેન જોતાં હતાં. પૂ. માને તેઓ આ પ્રક્રિયા અંગે પ્રશ્ન પૂછે છે.

મા આપે એ પ્રક્રિયા દરમ્યાન શું પ્રાર્થના કરી હતી? માએ જવાબ આપતા કહ્યું:—

જેમ જેમ ભક્તો ભાવથી પ્રણામ કરશે, પૂજશે તેમ મૂર્તિ વધારે જીવંત બનશે.

સચરાચરમાં જે પરમચેતના વિલસી રહી છે તે જ એમની મૂર્તિમાં છે જ. ભક્તોનો ભાવ તેમનો પ્રેમ જ મૂર્તિમાં રહેલી ચેતનાને સક્રિય કરશે અને તેનો લાભ પ્રાપ્ત કરશે.

જે ચેતના વનદેવીમાતામાં છે તે જ ચેતના અંબિકામાં છે, તે જ ચેતના મહાકાલીમાં છે, તે જ ચેતના મા સર્વેશ્વરી છે. બધા ભેદ તો આપણે પાડેલા છે. પરમચેતનામાં કોઈ ભેદ નથી. જે સ્વરૂપે તેને પોકારશે, પ્રાર્થશે તેને તે અવશ્ય સહાય કરશે. પૂ. માએ કહેલી તે વાત સત્ય છે કે વનદેવીમા જાગ્રત દેવી છે. ભૂતકાળમાં પ્રાર્થના સાંભળી છે અત્યારે પણ સાંભળે છે અને ભવિષ્યમાં પણ સાંભળશે. ફક્ત તેના મંદિર જાવ, પ્રણામ કરો. પ્રેમથી પ્રાર્થો. એક મહાદેવીએ બીજાં મહાદેવીને પ્રગટાવ્યાં છે. તેમાં કોઈ ભેદ નથી. શ્રદ્ધાથી ભવસાગર તરી જવાય.

વનદેવીમાં કે સર્વેશ્વરીમાને પ્રેમથી પોકાર પાડવાનો છે. તેઓ જરૂરથી દોડી આવશે. સર્વેશ્વરી પ્રગટ સ્વરૂપ છે. વનદેવીમા તેમનું જ જાગ્રત મૂર્તિમાં સમાયેલું બીજું સ્વરૂપ છે.

હે મા, તમારાં બંને સ્વરૂપને લક્ષકોટિ વંદન.

સાધનાના પંથે

ઉન્મેષભાઈ મહેતા (C.A.)

સાધનામાં જ્ઞાન તથા વિવેકનું મહત્ત્વ (૨)

આવું ન બને તે માટે સતત અનુભવને આધારે મેળવેલ સમજ અને તેમાંથી જાગેલા વિવેકથી નકામી બાબતોને દૂર કરવાની પ્રક્રિયા સતત કરતા રહેવાની સાધક માટે ખૂબ જ જરૂરી છે.

આમ એક બાબત નિશ્ચિતપણે કહી શકાય કે સાધકે હમેશા સત્ય શોધક થવું જોઈએ. તેણે સાધનામાં પોતાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ હરહંમેશ કરતા રહેવું જોઈએ. આવા વિવેકના પ્રકાશમાં તેણે પોતાની દિશા તેમ જ દશાની યોગ્યાયોગ્યતા સતત તપાસતાં રહેવી જોઈએ.

સાધકને એવો સવાલ થઈ શકે કે સાધનામાં શ્રદ્ધા વધુ મહત્ત્વની છે કે બુદ્ધિ. ઘણી વખતે એવું કહેવાય છે કે અધ્યાત્મ-માર્ગે બુદ્ધિ બહુ કામ આવતી નથી પણ શ્રદ્ધા બહુ જરૂરી છે. શ્રદ્ધા ખૂબ જ જરૂરી અને મહત્ત્વની બાબત છે તેમાં શંકાને સ્થાન નથી. પરંતુ શ્રદ્ધાનો સાચો અર્થ અને સ્વરૂપ સમજ્યા વિના પોતાની વિવેકબુદ્ધિને કોરાણે મૂકી દેવાથી અસંખ્ય લોકોને લાભ કરતાં હાનિ વિશેષ થઈ છે.

મારી દૃષ્ટિએ જ્યાં સુધી શ્રદ્ધાની યથાર્થ સમજ ન આવે ત્યાં સુધી આપણે આપણી વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરતા રહેવો જરૂરી છે. ગીતામાં પણ ભગવાને કહ્યું છે કે 'જે મને પ્રીતિથી ભજે છે તેવા યોગીને હું બુદ્ધિયોગ આપું છું જેથી તે મને પ્રાપ્ત

કરી શકે.' આમ ભક્તને પણ પરમાત્માને પામતા બુદ્ધિયોગની જરૂર પડે છે. જ્યાં સુધી આવી પ્રજ્ઞા નથી મળી ત્યાં સુધી પ્રભુએ આપણને જન્મજાત આપેલી બુદ્ધિનો ઉપયોગ આપણે કરવો જ રહ્યો.

મને લાગે છે કે લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થશે અને એને માટે સહાય મળશે જ તેવી શ્રદ્ધા રાખવી જરૂરી છે. પરંતુ એ લક્ષ્ય સુધી પહોંચવાના માર્ગમાં તો વિવેકનો ઉપયોગ કરવો જ પડશે. સંપૂર્ણ રીતે પ્રભુને સમર્પિત અને તેની શ્રદ્ધાને આધારે જ આગળ વધતા તો કોઈ વીરલા જ હોઈ શકે અને તેની કક્ષા પણ ઘણી ઉંચી ગણાય. જ્યાં સુધી આ કક્ષાએ ન પહોંચ્યા હોઈએ ત્યાં સુધી વિવેકની આંખ ઉઘાડી જ રાખવી જરૂરી છે.

ઉદાહરણ તરીકે એક મા પોતાના દીકરાને શાળાએ મોકલે છે. દીકરો પહેલી જ વખતે શાળાએ જાય છે. રસ્તામાં જંગલ આવે છે. માએ પોતાને મોકલ્યો છે એથી જંગલની પેલી બાજુ શાળા હશે જ તેવી શ્રદ્ધા દીકરાએ રાખવી જરૂરી છે. પરંતુ જંગલના માર્ગે જતાં વિવિધ મુશ્કેલીઓને પાર કરવા માટે તો તેણે પોતાની વિવેકબુદ્ધિ જ ઉપયોગમાં લેવી પડશે.

સાધકને ઘણી વખતે એવો પ્રશ્ન થઈ શકે છે કે સાધનાના પંથે વધુ મહત્ત્વનું શું છે? સાધના દરમિયાન થતી અનુભૂતિ કે એ અનુભૂતિને પરિણામે ઉત્પન્ન થયેલ જ્ઞાન.

આ અંગે વિચાર કરતા જણાય છે કે બંનેનું મહત્ત્વ પોતપોતાની રીતે છે જ.

અનુભવો—અનુભૂતિઓમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાન જ સાચું જ્ઞાન છે. ફક્ત વાંચીને કે સાંભળીને મેળવેલ જ્ઞાન તે માહિતી જ ગણાય. અનુભૂતિથી ઉત્પન્ન થયેલું જ્ઞાન જ બીજાને હૃદય

સુધી પહોંચી અસર કરી શકે છે. ફક્ત વાંચેલી કે સાંભળેલી બાબત કહેવાથી કે લખવાથી સાંભળનારને કે વાંચનારને ખાસ અસર કરતી નથી. આમ, અનુભવો અને અનુભૂતિઓ એ પાયાની બાબત છે.

પરંતુ એ સાથે એ પણ જરૂરી છે કે સાધક ફક્ત અનુભૂતિઓ—અનુભવોને જ મહત્વના માની તેમાં જ રચ્યોપચ્યો ન રહે. અનુભવો સહજ રીતે થાય તે આવકારદાયક છે, પરંતુ ઈન્દ્રિયજન્ય એટલે કે પરોક્ષ અનુભવો કાયમ ટકવાના નથી. સાધના દરમિયાન સાધક અનુભૂતિથી છલકાઈ જાય પછી આ અનુભૂતિરૂપી જળ જ્યારે વહી જાય ત્યારે તેના અંતરમાં જ્ઞાનરૂપી જળ રહી જવું જોઈએ. આમ એમ કહી શકાય કે અનુભૂતિમાંથી ગ્રહણ કરેલું સારતત્ત્વ એ જ્ઞાન છે.

આ જ્ઞાનનું જતન કરી તેને સ્થિર કરવું સાધક માટે જરૂરી છે. આ ઉપરાંત આ જ્ઞાન પર વધુ વિચાર કરી વધુ સમજ અને ઉંડાણ પ્રાપ્ત કરી શકાય. આ જ્ઞાન અને વિવેકને આધારે જીવનદષ્ટિ કેળવી દરેક બાબતની યથાર્થતા વિશે નિર્ણય કરી આગળના માર્ગને ક્રમે ક્રમે નક્કિ કરી શકાય અને એ રીતે વિકાસ કરી શકાય.

ઉદાહરણ તરીકે સાધના કરતાં કરતાં સાધકનું અંતઃકરણ કોમળ અને નિર્મળ બને છે. ત્યારે તે ઘણી વખતે કરુણાથી છલકાઈ ઉઠે છે. કોઈની નાની તકલીફ કે દુઃખથી તે વ્યથિત થાય છે. આ કરુણાની અનુભૂતિ તેની એક સ્પષ્ટ છાપ છોડી જાય છે અને સાધકને ભલે અંતિમ સત્ય હજુ ન સાંપડ્યું હોય છતાં તે પોતે બીજા બધા સાથે કોઈ એક તત્ત્વથી જોડાયેલો છે. તેનું જ્ઞાન તેનામાં ઉદ્ભવ પામે છે. આ જ્ઞાનને વધુ વિકસિત

કરી તે એક પરમતત્ત્વનો અનુભવ તથા સમજ બંને વધુ ને વધુ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. આ પ્રક્રિયા પણ તેના વિકાસ માટે મહત્વની સાબિત થાય છે.

અનુભવથી થયેલા જ્ઞાનને જીવંત રાખવા અને વૃદ્ધિ કરવા સતત સાધના અને એમાં થતી અનુભૂતિઓ જ જરૂરી બને છે. આમ સમયાંતરે થતી અનુભૂતિઓથી જ્ઞાન પુષ્ટ અને પુષ્પ બને છે. આ અનુભૂતિઓમાં પણ તત્ત્વની અનુભૂતિઓ જેમકે પ્રેમ, કરુણા, દિવ્યતા, શાંતિ, સંતોષ, આનંદ એ બહુ જ પાયાની અને મહત્વની અનુભૂતિઓ છે તેનું મહત્ત્વ અને ફાળો આધ્યાત્મિક વિકાસમાં અનન્ય છે.

અંતે જ્યારે પરમતત્ત્વનો અપરોક્ષ અનુભવ થાય ત્યારે તો મને લાગે છે કે અનુભવ અને જ્ઞાન એ એક જ બાબત બની જાય છે. આ પછી અનુભૂતિ જવા કે આવવાનો પ્રશ્ન રહેતો નથી કે જ્ઞાન અને અનુભૂતિના પૃથક્પણાનો પણ સવાલ રહેતો નથી. આવા પરમતત્ત્વનો સાક્ષાત્કાર પામેલા મહાપુરુષોના હૃદયમાં ઋત (રૂત)—પરમસત્ય—નો આવિર્ભાવ થાય છે અને તે જ તેના વિચાર—વાણી અને વર્તનમાં સતત વહે છે અને સૌને અભિભૂત કરે છે. વિવેકાનંદ અને શિવાનંદ આવા જ સંતો હતા.

પરંતુ આ સ્થિતિએ પહોંચતા સુધીના સાધનાપથમાં અનુભૂતિઓ અને અનુભવોમાં યથાર્થ દષ્ટિ, સારાસાર વિવેક અને ભક્તિ, પ્રેમ, કરુણા, શાંતિ, દિવ્યતાના ભાવોમાંથી તેના સારરૂપ ઉત્પન્ન થયેલ જ્ઞાનનું સર્જન અને સંવર્ધન એ ખૂબ જ મહત્વની બાબત છે. (ક્રમશઃ)

શ્રીવિષ્ણુસહસ્ર સમશ્લોકી

શ્રી યોગેશ્વરજી

અમૃત્યુઃ સર્વદક્ સિંહઃ, સંધાતા સન્ધિમાન્ સ્થિરઃ ।
અજો દુર્મર્ષણઃ શાસ્તા, વિશ્વતાત્મા સુરારિહા ॥૨૨૧॥

અવિનાશી છો સૌના દ્રષ્ટા, આત્મરૂપી સિંહ તમે,
જગના ધાતા, નિજ ભક્તોને તારી દેતા દેવ તમે;
અવિકારી ને અજ છો તેમ જ પરમપ્રતાપી શાસક છો,
પ્રસિદ્ધ ખૂબ જ પરમાત્મા હે, વિરહદુઃખના નાશક હો!

ગુરુર્ગુરુતમો ધામ, સત્યઃ સત્યપરાક્રમઃ ।
નિમિષોડનિમિષઃ સ્ત્રાવી, વાયસ્પતિરુદારધીઃ ॥૨૨૩॥

ગુરુના ગુરુ ભવતારક ને વળી તમે જ અક્ષયધામ ખરે,
પરમસત્ય ને તમે પરાક્રમ તમને ભાવે ભક્ત મળે;
કાળરૂપ છો, સુંદર માળા કંઠમહી ધારણ કરતા,
પ્રસન્ન હો હે પ્રભુ પરમાત્મા, શોકભેદભયના હરતા!

અગ્રણીગ્રામિણીઃ શ્રીમાન્, ન્યાયો નેતા સમીરણઃ ।
સહસ્રમૂર્ધા વિશ્વાત્મા, સહસ્રાક્ષઃ સહસ્રપાત્ ॥૨૨૪॥

સૌના આગેવાન તમે છો, તેમ સમષ્ટિરૂપ થયા,
વિભૂતિવાળા, ન્યાયી, નેતા, પ્રાણરૂપ તમને જ કલ્યા;
હજાર પદ ને મસ્તક લોચનલાળા મંગલ વિશ્વાત્મા,
કૃપા કરી દો તમને દેખે લોચન મારાં, પરમાત્મા!

આવર્તનો નિવૃત્તામા, સંવૃતઃ સંપ્રમર્દનઃ ।
અહઃસંવર્તકો વહ્નિરનિલો ધરણીધરઃ ॥૨૨૫॥

ફરીફરીને પ્રકટ થનારા, શાંત છતાં માયામય છો,
હણનારા અજ્ઞાનતિમિરને, દિનના સ્વામી હે પ્રભુ છો;
વૈશ્વાનર ને વાયુરૂપ છો, ધરતીને ધારણ કરતા,
કૃપા કરી દો અમ પર આજે, હે સંકટબંધનહરતા!

સુપ્રસાદઃ પ્રસન્નાત્મા, વિશ્વધૃગ્વિશ્વભુગ્વિભુઃ ।
સત્કર્તા સત્કૃતઃ સાધુર્જહ્નુર્નારાયણો નરઃ ॥૨૨૬॥

પ્રસન્નતા ને કૃપારૂપ છો, વિશ્વતણા ધારણ કરતા,
વ્યાપક તેમ જ ભોક્તા જગના, સત્ય જગતના છો કર્તા;
સરળ તેમ સુકૃત કરનારા, નાશક સૌના સત્ય તમે,
નરનારાયણરૂપે પ્રકટ્યા, હે પ્રભુ, નમીયે ખૂબ અમે.

અસંખ્યેયોડપ્રમેયાત્મા, વિશિષ્ટઃ શિષ્ટકૃષ્ણુચિઃ ।
સિદ્ધાર્થઃ સિદ્ધસંકલ્પઃ સિદ્ધિદઃ સિદ્ધિસાધનઃ ॥૨૨૭॥

અનંત તેમ અમાપ તમે છો, દુર્જનોને સજ્જન કરતા,
સર્વશ્રેષ્ઠ ને પવિત્ર તેમ જ શુભ સિદ્ધાર્થ તમે ધરતા;
સિદ્ધકામને સિદ્ધિ દેતા, સિદ્ધિથી મળનારા છો,
અનંત વંદન હજો તમોને, મંગલના કરનારા છો!

(કમશઃ)

